

1926/27 P 11741
A MAGYAR ORVOSI ISKOLÁZÁS FORRÁSAI.

BESZÉD,

MELYET

A BUDAPESTI KIR. MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNY-
EGYETEM TANÁCSÁNAK 1926. ÉVI OKTÓBER HÓ 2-ÁN

TARTOTT

BEIKTATÓ S A TANÉVET MEGNYITÓ
ÜNNEPÉLYES NYILVÁNOS ÜLÉSÉN

MONDOTT

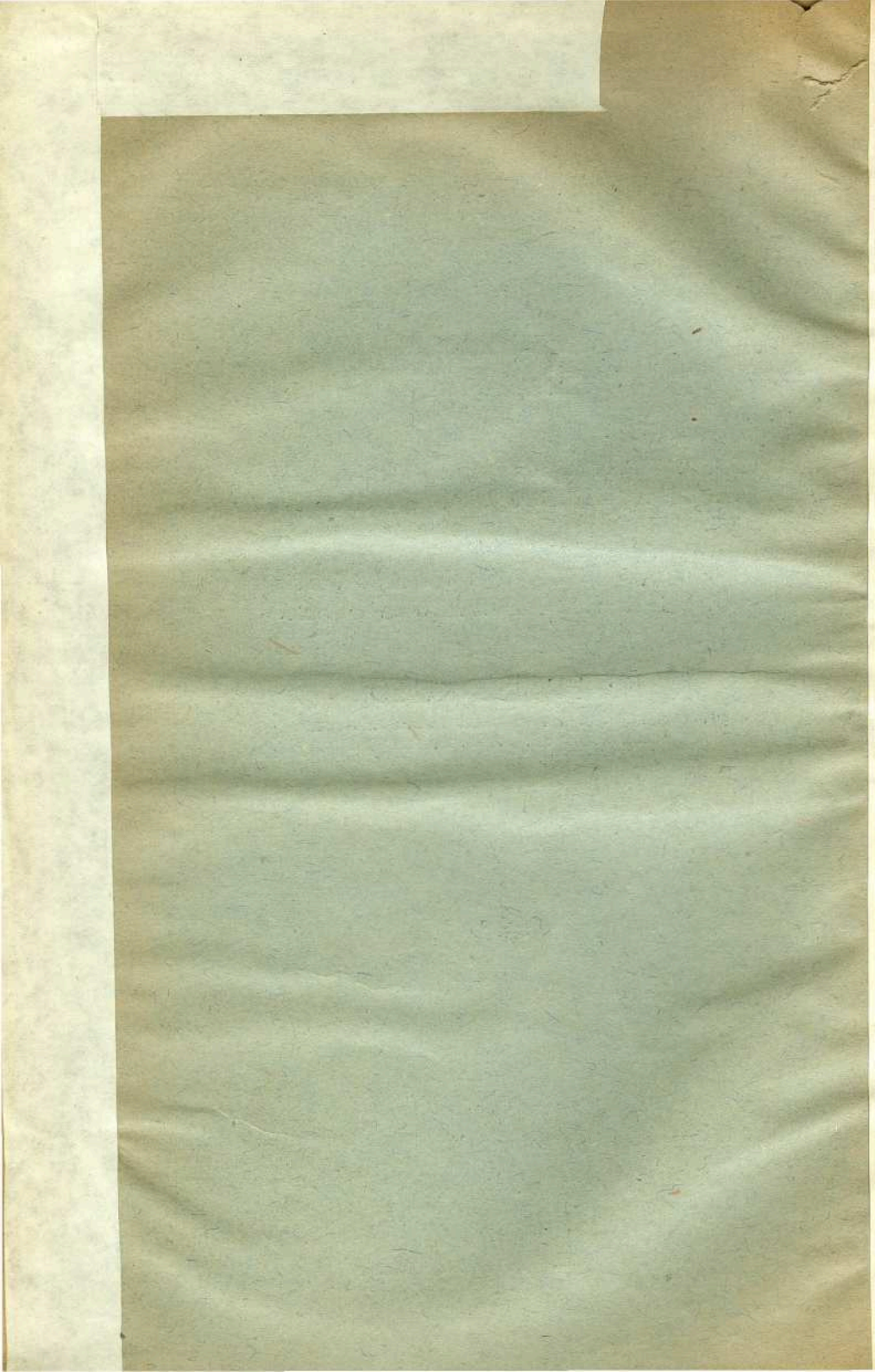
Dr. PREISZ HUGÓ

EGYETEMI NY. R. TANÁR, A KIR. MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER
TUDOMÁNYEGYETEM RECTOR MAGNIFICUSA.

BUDAPEST,
KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA.

1927.

P. M. H. M. G. H. H.
A MAGYAR ORVOSI ISKOLÁZÁS FORRÁSAI.

BESZÉD,

MELYET

A BUDAPESTI KIR. MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNY-
EGYETEM TANÁCSÁNAK 1926. ÉVI OKTÓBER HÓ 2-ÁN

TARTOTT

BEIKTATÓ S A TANÉVET MEGNYITÓ
ÜNNEPÉLYES NYILVÁNOS ÜLÉSÉN

MONDOTT

Dr. PREISZ HUGÓ

EGYETEMI NY. R. TANÁR, A KIR. MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER
TUDOMÁNYEGYETEM RECTOR MAGNIFICUSA.

2214/924

BUDAPEST,
KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA.

1927.

NÉHÁNY SZÓ AZ EGYETEMI IFJÚSÁGHOZ.

Amidőn a legmagasabb, a legdíszesebb egyetemi méltóságot kifejező jelvénnel ékesítve, az új tanév küszöbén első alkalommal foglalok helyet az egyetemi tanács élén, nem állhatom meg, hogy első szavam ne az egyetemi ifjúsághoz szóljon, önökhöz, egyetemi polgárok, akikért van Alma Materünk és akiknek áldozza élete munkáját annak minden tanára.

Néhány esztendő semmi az idők végtelen árjában, de már nem kevés az embernek életében általában és föltétlenül sok az egyetemi polgár életében; mert ez alatt a néhány év alatt kell megszereznie azokat az ismereteket és képességeket, amelyekkel a társadalom és a haza szolgálatába fog szegődni és ez alatt kell megizmosodnia az élet harcára. De amennyire hosszú az egyetemi tanulmányok ideje az emberi élet rövidségéhez mérve, annyira rövid az az elsajátítandó ismeretek nagy és folyvást növekedő tömegéhez képest, amiből szükségszerűen következik, hogy minden napot, minden órát a javukra ki kell használniok: „nulla dies sine linea“. Mert ez az az idő, amely mindennél inkább pótolhatatlan, ez valóban „irreparabile tempus“, amelynek serény kihasználásából a későbbi életben siker és megnyugvás, elfecsérléséből ellenben elhibázott élet, elégedetlenség és késői bánat származik.

Az Alma Mater a tudományok temploma; sajátításának el maguknak aránylag rövid tanulmányi idejük alatt minél több ismeretet és foglalkozzanak minél többet a tudományokkal és pedig ezekért önmagukért, minden mellétekintet nélkül, mert a tudás mindennél inkább lélekemelő és nemesítő. A tudomány magasztos valami, az emberiség büszkesége, annak gyarapításában versenyt folytatnak országok, nemzetek. A tudás fölemeli az embert a szintből, gondolat- és látókörét kiszélesíti, általa az ember önmaga és embertársai földi boldogságát előmozdíthatja. És mégis csak körül kell tekinteniök az életben, hogy fölismerjük, hogy első-sorban nem a tudás hiánya, nem az emberek tudatlansága veti a társadalomra a legsötétebb árnyfoltokat, hanem az erkölcsök lazasága, hűtlenség az elvállalt kötelességhez, az adott eskühöz és sok mindenhez, amit az ember fogalma megkövetel. Sohasem hangoztatták inkább és követelőbben — mint manapság — a jogokat, annál kevésbbé ellenben a kötelességeket, pedig a jogok gyakorlására és élvezetére csak oly mértékben érdemes valaki, amint kötelességeit teljesíti. A tudatlanság lehet bajok forrása az egyes emberre és a közre, de magában véve az valami negativum; immorálitás ellenben fertőző és rothasztó valami, ami ragályoz, aminthogy a rothadt alma megrothasztja a vele érinkezőket.

A tudomány, a szellemi fölény oly hatalom, oly energia, amely — mint minden egyéb energia — jót vagy rosszat, áldásost vagy átkosat szül, alkot vagy rombol aszerint, hogy kinek a kezében van és ezt a kezet minő erkölcsi rúgók mozgatják.

Épen ezért önöknek nem szabad beérniök azzal, hogy az életpályájukra szükséges tudást szerzik meg, hanem egyúttal szigorú önfegyelmeléssel most, amikor

az ifjúkorból férfiakká komolyodnak, meg kell szilárdulniok kifogástalan, keresztény erkölcsi alapon, amely tudásuknak irányítója legyen és életük munkájának megadja az igazi értékét.

Fölötte hálátlan feladat immorális társadalom, azaz immorális emberek javítására vállalkozni; ezt senki sem kívánja önöktől; a férges gyümölcsöt nem lehet többé egészségessé varázsolni; de igenis távol kell tartaniok maguktól minden immorális elemet és kísértéseit. És ne feledjék, mert önök is fognak családot alapítani, hogy az erkölcsi irányra lehet ugyan iskolában bizonyos befolyást gyakorolni, de hogy az erkölcsi alap a szülői otthonban alakul ki; a szülői légkör, a szülők erkölcsi fölfogása és példaadásai jelölik meg a gyermekeknek az egész életre kihatólag az erkölcsi irányt és azok semmivel sem pótolhatók.

Törekedjenek egyetemi éveiket minél harmonikusabb, úgy tudományos, mint jellembeli és aesthetikai kiművelésükre fordítani becsületos, lelkiismeretes munkával és kötelességteljesítéssel. Csak akkor nem fognak a drága egyetemi évekre bánkódva visszatekinteni, csak így remélhetjük lealázott nemzetünk fölemelkedését és csak akkor fogják éltük alkonyán szívükre tett kézzel elmondhatni: *„Szent hazánk! megfizettük mind, mivel csak tartozánk!”*

*

Legyen szabad ezek után rövid visszapillantást vetnem a magyar orvosi iskolázás történetébe és pedig különös tekintettel arra, hogy az orvosi ismeretek honnan szivárogtak hozzánk és legfőképen, hogy mely forrásokból táplálkozott egyetemünk orvosi kara ennek kezdetétől egészen a mult század vége felé terjedőleg.

A MAGYAR ORVOSI ISKOLÁZÁS FORRÁSAI.

Az ember testi bajai, szenvedései és betegségei nyilván oly régiek, mint maga az emberiség; mi sem természetesebb ennélfogva, mint hogy már az ősi ember is minden képességével kereste és kutatta a betegségek gyógyításának módjait és eszközeit. Minden lehető megkísérelve, hasznos tapasztalatokra bukkant; egyes szerek és növények gyógyító erejének fölfedezője bizonyára messze a homályos őskorban keresendő. A betegség mivolta is kell, hogy érdekelte legyen az embert szellemi képességének legkezdetlegesebb fokán is; megérteni és magyarázatát törekedett adni annak, hogy valaki ma beteg vagy halott, aki tegnap egészséges volt. Az egészség, betegség és halál annyira közelről érintik az embert, hogy szükségképen mindenkinek gondolkozásába mélyen belekapcsolódnak és a kezdetleges ember értelmi és érzelmi világában föltehetőleg még nagyobb teret foglalnak el, mint a fejlettebb és ezért többfelé tevékeny emberében.

A különböző népeknek a betegségekre, ezek keletkezésére és gyógyítására vonatkozó felfogását és gondolkozását részben megőrizte a nyelv, amennyiben bizonyos szavak és szójárások még ma is élnek és világot vetnek rég elmúlt idők uralkodó nézeteire ebben a tekintetben.

Az e részben a magyar nyelvben föltalálható emlékek annál értékesebbek és tanulságosabbak, mivel a

magyar, mint 1000 év előtt bevándorolt és itt rokonalan nép, ősi hazájából magával hozta a betegségekre vagy, ha szabad mondani, orvosi dolgokra vonatkozó sajátos fölfogását és az ennek megfelelő szólásmódjait is.

Valamint más népeknél, úgy a magyarnál is a betegségekről, gyógyításukról és a halálról való képzetek a vallással, az istennel, a jó és rossz szellemekkel kapcsolatosak. Az erre vonatkozó és a nép száján jelenleg is élő számos szó és szójárás messze enged visszatekinteni még a magyarok őshazájában dívott fölfogásokra; ilyenek pl.: hogy a betegen „Isten keze van rajta“ vagy „ránehezedett Isten keze“; különböző rossz szellemek, mint a nyavalya, guta, fene, szél, mint személyesített betegségek cselekvőleg tudták érinteni az ember egészségét, ahogyan ez kifejezést nyer az ilyen szólásokban: „töri, gyötri a nyavalya“, „megütötte vagy megsimította a guta“, „rossz szél érte“, „eszi vagy rágja a fene“ stb. (1.)

Bizonyos növényeknek gyógyító hatását vagy egyéb feltűnő tulajdonságát is az istentől vagy ördög-től származónak képzelték, amire mutatnak az ilyen elnevezések, mint: istenfája (= citromfű), isten haragjafű, isten kegyelmefű (= csikonka, gratiola), isten pohárkája (= falfű), isten szakála (= árvácska), vagy ördögborda (= páfrány), ördögméz (= tarnics, gentiana), ördög szem (= rühfű), ördögtojás (= szemérecsek vagy széyengomba) stb. (1.)

A betegségeknek az istennel, láthatatlan szellemekkel való kapcsolatba hozatalából következik, hogy az ősmagyarok első orvosai — mint különben más népeknél is — az isten szolgálói, a táltosok, sámánok voltak és pedig nemcsak azért, mivel a köznép őket istenhez közelebb állónak és így közvetítésre képesnek

tartotta, hanem azért is, mivel ők értelmileg és tanultság tekintetében kimagaslottak és talán olyan tapasztalati ismeretek, titkok birtokában lehettek, amelyekbe csak fiaikat vagy utódaikat avatták be. Nem szenved kétséget, hogy a nép között is akadtak, akik valamilyen a gyógyításhoz értőknek hírébe kerültek és gyógyítottak úgy, mint akár még napjainkban a kuruzslók.

Hogy miben állott a gyógyítás, vagy jobban mondva az arra való törekvés, az kitűnik a nagyszámú, részben még ma is ismert kifejezésből, amelyek mind utalnak arra, hogy mekkora szerepet játszott ekkor a gyógyításban a mystika és babona és ebből kifolyólag az a képzelet, hogy betegségeket bizonyos mondásokkal, a beteg körül végzett ceremóniákkal, vagy a beteg által végeztetett teljesen értelmetlen cselekedetekkel, ráolvasással, a lehellet reáfúvásával befolyásolni lehet épúgy, amint „igézéssel“ betegségeket földézni, valakit „megrontani“, vagy „szemmel megverni“ is lehetett.

Ezek és történelmi emlékeinkben föllelhető nagyszámú, büverejűnek képzelt mondóka, szokás és cselekedett eléggé belevilágít az ősmagyarság gyógyászatába. A mi benne némi reális értékkel bírtatott, alig lehetett több, mint némely gyógyerejű növény és bizonyos physikalis beavatkozások, aminő a megnyomás, öklelet, kenés, dörzsölés stb. és a fürdők.

Amennyiben néhány szóban jellemezni lehet, ennyiből állott a magyar nép orvosi ismerete akkor, amidőn a hittérítők révén a kereszténységgel együtt lassanként nálunk is meghonosodtak azok az eszmék és ismeretek, amelyek a nagy szellemekben csodálatosan gazdag Hellas nagy orvosainak hagyománya voltak, de amelyeknek Görögország hanyatlása után ezer éven át nem akadt méltó továbbművelője és fejlesztője. Mindamellet a

görög orvosok iskolájából fejlődött ki mindenütt a későbbi orvostudomány, nem mintha tanai nem tartalmaztak volna sok és nagy tévedéseket és nem is első sorban azért, mivel ama klasszikus kor orvosai kifoghatatlan és a dolgok mélyére törekvő elmélkedők voltak, mint inkább azért, mivel akadtak köztük olyanok, akik belátták, hogy az emberi elme magában nem lehet minden igazságok fölismerésének kútforrása, hanem hangoztatták a tapasztalás, a természet megfigyelésének és az induktív módszer szükségességét. Ma, amikor annyira természetesen találjuk, hogy az orvosi és általában a természettudományok csakis az észlelés, vizsgálat és kísérlet által fejleszthetők tovább, meg sem tudjuk érteni azt a hosszú és az új korba is belenyúló tévhitet, hogy az emberi elme mindent, a természeti igazságokat és törvényeket is önmagából képes meríteni. Annál különösebbnek találhatjuk ezt a felfogást, mert hiszen a megszületése után a fejlődés folyamán az ember elmebeli kiművelődése, összehasonlító, következtető- és ítélőképessége ugyancsak érzéki benyomások, tapasztalatok útján induktív alapon megy végbe.

Hogy ekként az empiriát nemcsak fölöslegesnek vélték, hanem azt le is nézték, az kitűnik abból, hogy pl. a dogmatikus bécsi iskola a kuruzsló szót egyszerűen „empirikus“-nak latinositotta (2., 97. l.) és így volt ez egyebütt is.

Nem szenved kétséget, hogy a magyar nép az európai orvosi ismeretekkel csak az első keresztény hittérítők, legelső sorban a benedekrendi szerzetesek révén jutott érintkezésbe, akik a keresztény vallás tanáival orvosi ismereteket is hoztak.

A szent Benedek által a 6. században alapított monte-cassinoi szerzetnek kezdetben csak annyi köze volt az orvosláshoz, amennyiben a

közhit szerint betegségek gyógyulása Istentől jöven, vallásos cselekedetek és imádság által gyógyítani is lehetett. Azonban a történetíró *Cassiodorus*, aki már korán a Benedek-rend kebelébe lépett, itt meghonosította a klasszikus görög orvosok és bölcsék műveinek olvasását és tanulmányozását. (3., 205. l.) Így-történt, hogy előbb Monte-Cassinóban, majd később Salernóban a benedekrendiek zárdái az orvostudomány művelésének oly gócpontjaivá lettek, ahova messze földről sereglettek a tanulni vágyó emberek. A rend apátjai közül többen már a szerzet fennállásának első századaiban mint orvosi írók váltak ki. Különösen Salerno vált híressé az orvosi ismeretek művelése és tanítása által, abban az időben, amidőn másutt hasonló iskolák és a legősibb egyetemek sem léteztek, innen nyerte a Civitas Hippocratica jelzöt Salerno, amelynek iskolája már a 10. században virágzott; meg kell jegyezni, hogy itt a tanításban nemcsak szerzetesek, hanem világi tanárok, sőt ilyenek nejjei és leányai is vehettek és vettek részt, ami az iskolának bizonyos szabad egyetemi jelleget adott.

A benedekrendi szerzetesek betelepítése a 11. század elején vette kezdetét; 1015-ben Szt. István király alapítja a pécsváradi, majd a pannonhalmi, szalai, záborhegyi és bakonybéli apátságokat a benedekrendiek számára. A rendnek kolostorai és apátságai hamarosan megszorodtak, úgy hogy számuk a 12. században elérte a 41-et, a 13. században a 64-et.

Az első betelepített bencések, valamint a későbbben, új rendházak létesítése alkalmával időnként bevándoroltak is, Itáliából kerültek hozzánk.

Hogy minő orvosi ismereteket hoztak ezek a szerzetesek és honosítottak meg nálunk, arra nézve a monte-cassinoi és salerno-i iskolák szelleméből eléggé megbízható következtetéseket lehet vonnunk.

A Benedek-rendnek különben is alapszabály-erű egyik hivatása volt a tudományok művelése, amióta pedig *Cassiodorus* meghonosította a nagy görög orvosok (*Hippokrates*, *Galenus*, *Caelius Aurelianus* és *Dioscorides*) munkáinak olvasását, a görög orvosi kultúra lett a híres salerno-i iskola alapja nemcsak, hanem mondhatni mindene is, amennyiben itt továbbfejlődés alig történt. Ehhez hozzájárult még, hogy *Constantinus Africanus* (1020—1087), a monte-cassinoi rendház szerzetese, a görög, latin és arab nyelvekben jártas lévén, a korai arab orvosi irodalmat latinra fordította és a salerno-i iskola számára is hozzáférhetővé tette. (3., 206. l.) Ez az arab orvosi iskola pedig lényegileg nem volt más, mint nem előnyösen módosított köntösbe öltöztetett Galenismus. A galenusi tanok merev tételekké, dogmákká lettek, amelyekhez nem volt szabad nyúlni, de ennek nem is látták szükségét, mert azok igazságában vakon hittek és inkább azokhoz idomították gondolataikat és okoskodásaikat. Ha állatokon, vagy olykor talán emberi holttesten végeztek is bontást, azt is nem az anatómia fejlesztése szempontjából végezték, hanem azért, hogy a görög és arab írásokban foglaltakat bemutassák.

A 11. században itt (t. i. Salernóban) *Copho*-nak malac-anatómiája (*Anatome porci*) volt sokáig az alap, amely szerint az emberi szervezet áalkotsát elképzelték.

Érdekes, hogy Salerno pártfogójának, II. Frigyesnek (1194—1250) állítólag oly rendelkezése volt, amely szerint minden 5 évben egy boncolás végzendő és hogy ez — amint *Baas* véli — épen a salerno-i iskolában lett megejtve. Utóbbinak iránya kiváló mértékben gyakorlati jellegű volt, amely súlyt helyezett a betegségek tünettanára, étrendi és gyógyszeres kezelésére, fürdőkre; megfelelőleg a nagy görögök humoralis elméletének, a test nedveinek tisztítására, a nedvelvezetésre nagy gondjuk volt (hánytatás, vérvétel, izzasztás, hashajtás).

A bencések által hazánkba importált orvostudomány ezek szerint alig lehetett más, mint a különféle ógörög orvosi iskolák, nevezetesen a nagy *Hippokrates* tanainak *Galenus* által és az ő szellemében eklektikusan összeállított foglalatja némi arab elemekkel is vegyítve. A galenismusnak nevezet irányt jellemzi merev rendszerítés, axiomiák odaállítása és doktrinarius szellem, mert *Galenus* azt arrogálta a józan észnek, hogy az csalhatatlan és ennél fogva természeti jelenségeket pusztán önmagából is meg tud érteni és megfejtteni; ezzel szemben *Hippokrates* az észlelést és induktív módszert követeli, az okoskodásnak pedig csak annyiban enged teret, amennyiben elfogulatlanul megállapított tények értelmezésére alkalmas. Lehet, hogy *Galenus* tanai épen dogmás voltuknál fogva tartották fenn magukat majdnem változatlanul Európáerte másfél évezreden át, az ókortól egészen az újkorba nyúlva; Boerhaave úgy nyilatkozott róluk, hogy többet ártottak, mint amennyit használtak, amennyiben útját állották a haladásnak.

A bencéseken kívül a 12. és 13. században hazánkban más szerzetesrendek is települtek le, amelyeknek egyik feladata ugyancsak betegek ápolása volt; ilyenek valának a keresztesek és cisterciták; később a ferencrendiek és premonstreiek is tartottak fenn kórházakat. (1.)

A szerzetesek kórházai voltak nálunk az orvosi ismeretek első iskolái; első tanítóik az Olaszországból idezármazott szerzetesek, akik magyar testvéreiket

mindenekelőtt a latin nyelv ismeretébe és ezen által, ha nem is valamennyiét, az orvosi dolgokba is beavatták. Hogy ez a szerzetesi orvostudomány ebben az időben miből állott, azt megítélhetni a 12. századból származó és versekbe foglalt életrendi és egészségügyi szabályokat tartalmazó kátészerű „Regimen sanitatis Salernitanum“-ból, amelynek olvasása ma inkább mulatság, mint tanulság számba megy. (3., 208. l.)

Hogy az orvoslás a kereszténység alatt is sokáig a papsághoz volt kötve, annak okai ugyanazok, mint a pogány korszakban. A papok most is, mint hajdan, a nép legtehetségesebb fiaiból lettek, a római egyház pedig nagy súlyt helyezett arra, hogy papjai minél tanultabb férfiak legyenek.

A kereszténység az isten szolgáit szorosabb kapcsolatba hozta az ember testi bajaival és ekképen az orvosi ismeretek művelésével és pedig természetszerűen Krisztusnak a felebaráti szeretetre vonatkozó tanának következményeképen: „A mi jót testvéreim közül a legkisebbet tesztek, azt velem teszitek és menyei atyám visszatéríti azt nektek.“

Ebből kifolyólag a keresztény papok híveiknek nemcsak lelki pásztorai és a földöntúli életre való előkészítői voltak, hanem feladatuknak érezték földi szenvedéseik enyhítését is, amihez orvosi ismeretekre is volt szükségük. Találón mondja *Baas* (Grundriss d. Gesch. d. Med. 1876. 201. l.): „Semminő más vallás sem gyakorolt valaha nagyobb gyakorlati és a földi életre irányuló hatást, mint Krisztus tanítása, bár egy sem célzott inkább a túlvilágra.“ Nem kevésbé lényeges körülmény, amely az orvosi tudományt a keresztény papsághoz kapcsolta, abban rejlett, hogy a középkorban majdnem kizárólagosan a papok voltak az írástudók

és így csakis ők lehettek részesei, fenntartói és terjesztői azoknak a szellemi kincseknek, amelyek a görög és római birodalmak letűnése után írásban megmaradtak. A keresztény papság, főleg bizonyos szerzetesrendek által tartotta fenn magát a nagy görög orvosok, majd az arabok orvosi öröksége mindaddig, amíg az új korban azoknak realisabb alapon való továbbfejlődése meg nem indult.

Ha eltekintünk a népies orvoslóktól és kuruzslóktól, akik bizonyára mesterségük titkaiba beavatták legalább családjuk tagjait, az orvosiaknak nevezhető ismeretek legelső iskolái kétségtelenül a különböző szerzetek kórházaiban keresendőek; legalább nem igen képzelhető el, hogy tekintettel rendházaik szaporodására, az Italiából ideszármazott, orvoslással is foglalkozó különböző szerzetesek és első neveltjeik ne gondoskodtak volna arról, hogy új rendházaik számára fiatal szakerőket ki ne oktattak volna.

Azok a nem csekély számú papi orvosok, akik Italiából kerültek vagy hivattak hazánkba és itt a királyok és egyes főurak udvari orvosaiként szerepeltek, kétségkívül olasz főiskolákban szerezték orvosi ismereteiket, amelyekkel a középkor utolsó századaiban más egyetemek még nem igen versenyezhettek.

Ilyen bevándorolt paporvos volt a II. Endre 3. nejevel Beatrixszal (1234) beköltözött *Fülöp*; a híres bolognai orvostanári családból származó *Varignana Vilmos* (14. század elején), a horvát-bosnyák bán udvari orvosa és később maga is orvostanár Bolognában; *Jacobus Longobardus* (de Placentia) Róbert Károly kedvence orvosa a 14. század 30-as éveiben, pozsonyi prépost, később zágrábi püspök; ugyancsak *Róbert Károly* alatt költözött be ennek chirurgusa, *Benedictus ab Italia*, ki utólag lett pap és nyitrai püspök (1316) és magalapítója volt a magyarrá lett *Deméndy*-családnak.

A történelem még egész sorát jegyzi föl az Itáliából ideszakadt orvosoknak és chirurgusoknak, akik itt részben magas papi állásokat töltöttek be, de olykor diplomaciai küldetésekből is szerepeltek és tetemes

vagyona is tettek szert. Ilyen volt *De Amalia Tamás* (1399), az esztergomi érsek orvosa; *Branche*, a kalocsai érsek, *Gazius Antal*, Thurzó János orvosa, nemkülönb *Hunyady Mátyás* orvosai: *Fontana Ferenc*, *Bressai Ferenc*, *Canano Babtista*, *Manardo Giovano*, aki a király hívására eljött udvari orvosnak, otthagyván a ferrarai egyetemen viselt orvosi tanszékét. *Floreno Egano*-t ugyancsak Ferrarából hozatta mint jóhírű sebészt *Mátyás* király neje *Beatrix* (1487); jellemző az akkor, de különben még jóval később is dívott megkülönböztetés orvos és sebész között, amely abban nyilvánult meg ebben az esetben, hogy az ugyancsak Ferrarából meghívott *Canano-nak* előlegül 100 forintot utaltak ki, a sebésznek ellenben csak 50-et szántak. (1.)

Bármennyire kiválóak voltak legyen a maguk korában a felsorolt és más itt működött olasz orvosok, már csak azért is, mert koruk legjobb, legjelesebb iskoláiban szerezhették meg ismereteiket, mégis semmi nyoma sincs annak, hogy az orvosi ismeretek terjesztéséhez, az orvosi iskolázás fejlesztéséhez hazánkban hozzájárultak volna, ami különben könnyen érthető is. Udvari, főúri orvosi minőségük, amely mellett papok is voltak, nem igen lehetett összeegyeztethető tanítással vagy az ismereteknek irodalmi tevékenység útján való terjesztésével, utóbbi legkevésbé a könyvnyomás felfedezése (1450) előtti időszakban. Hogy közülök, azok közül is, akik Itáliában orvostanárok voltak, akár egy is valamelyik főiskolánkon tanított volna, annak a történelemben semmi nyoma, igaz, hogy a főiskoláinkról megmaradt adatok fölötte hiányosak. De különben is az idehívott olasz orvosok, igen kevésnek kivételével, előbb-utóbb ismét visszatértek hazájukba, úgy, hogy itteni szereplésük csak időleges jellegű volt.

A pap-orvosi kettős hivatást illetőleg abban az időben úgy nálunk, mint együtt is, az a különös és ma talán paradoxnak tetsző viszony mutatkozott, hogy nem a papi méltóság adott nagyobb díszet és tekintélyt az orvosnak, hanem ellenkezőleg az orvosi minősültség nyitotta meg az utat papi méltóságok elérésére, miért

is nem épen ritkán történt, hogy orvosok az egyház kötelékébe léptek.

Hasonlóan főleg Itáliából szerezték orvosi ismereteiket azok a magyar származású papi és főpapi orvosok, akikről a 12.—15. századbeli történelmi följegyzések megemlékeznek; ez egyébként természetes, ha meggondoljuk, hogy ők papi kiképzésük céljából főleg az olasz főiskolákat keresték fel és itt felhasználhatták az alkalmat a philosophiai és vallástani ismereteken kívül az ú. n. physikaiak, amint akkor az orvosiakat nevezték, elsajátítására is. Az olasz főiskolákon a magyar tanulók számának mindenesetre jelentékenynek kellett lennie, amennyiben pl. Bolognában 1265 óta az egyetem 14 nemzete között a magyarok is szerepeltek és Paduaban magyar collegium is volt. Az irány, amelyben itt az orvosi tanítás folyt, nem lehetet más, mint a görög (Bolognában) és az arab (Paduaban). Semmi nyoma sincs annak, és nem is valószínű, hogy ezek a papi orvosok az orvosi ismeretek hazai terjesztésében részt vettek volna.

Amily mértékben más országokban is egyetemek alapítottak és ennek következtében az olasz egyetemek híre lassanként elhomályosult, a magyar tanulóifjúság is a legkülönbözőbb egyetemeket kereste föl, aminek az lett a hasznos következménye, hogy orvosaink megismerkedtek a mindenkor fölmerült új irányokkal, a különféle iskolákkal és pedig annál inkább, mert a magyar ifjak nagy része nem elégedett meg azzal, hogy egy bizonyos egyetemen megszerezze az orvosi oklevelet, hanem ellátogatott több főiskolára is, amiáltal nemcsak szakbeli látókörük, hanem általános műveltségük és nyelvismertük is gyarapodott.

Ha végigtekintünk azokon az életrajzokon, amelyekben *Weszprémi István* megörökítette hazánk 16., 17. és 18. századbéli néhány száz orvosának emlékét (4., 5.), megállapíthatjuk, hogy Európának alig volt egyeteme, amelyen magyar orvosok ne tanultak volna, továbbá, hogy a 17. és 18. században már kevésbé sűrűn keresték föl az olasz, mint inkább a német és németalföldi egyetemeket és pedig a németek közül leginkább a wittenbergi, hallei, odera-frankfurti, jenai, lipcei, a németalföldiek közül főleg a leydeni, franekeri és utrecht-i vonzotta őket.

Feltűnő, hogy a *Weszprémi* által tárgyalt nagyszámú orvos között alig van egynéhány, aki a bécsi egyetemen tanult, aminek oka nemcsak a bécsi egyetem akkori jelentéktelen voltában keresendő, hanem inkább abban, hogy nem katolikus vallásúak elé Bécsben bizonyos nehézségeket gördítettek; ugyanezért ritkult a reformáció után a tanulóknak Itáliába való húzódása is.

Természetes, hogy ebben az időben a különböző egyetemeken nem egyforma irány volt uralkodó; a 16. században már kezdett érvényesülni a természettudományi, az objektív észlelés iránya; a 17. század már sok nevezetes fölfedezést hozott a fizika és az orvostan terén, amelynek egyelőre különböző orvostudományi rendszerek megalkotását vonták maguk után. Az egyes egyetemek tanítási szelleme elsősorban attól függött, hogy tanáraik minő fölfogásúak, minő iskolának voltak a hívei. Ebből következtethető, hogy ennek a kornak magyar orvosai részben eltérő szellemben nyerhették a különböző külföldi egyetemeken orvosi kiképzésüket, amely szellem és irány megállapítható, miután az illető egyetemek mindenkor tanárait ismerjük az orvosi történelemből. A legtöbben azonban — mint már említve volt — egyáltalában nem elégedtek meg azzal, amit egy-egy egyetemen találhattak, hanem több vagy sok egyetemet jártak végig, hogy hasznukra fordítsák azoknak kiválóságait; ily módon alkalmat kerestek arra, hogy koruk kiváló tudósaitól és mestereitől közvetlenül tanuljanak és a különféle uralkodó tudományos irányokkal megismerkedjenek; mi sem állott tőlük távolabb, mint egy bizonyos iránynak merev követése és az egyoldalúság. Elég e tekintetben hivatkozni néhány kiváló régi orvosunkra, aminő volt: a kolozsvári származású *Jordán Tamás* (1539—85), ki Páris, Montpellier, Padua, Pavia, Róma és Bécs főiskoláit látogatta és utóbbi helyen lett orvosdoktor; a nagyszombati *Sámboki János* (1531—84), ki Wittenbergben, Strassburgban, Párisban és Paduában tanult, Itáliában szerezte meg a bölcsészeti és orvosi doktorátust, 26 éves korában Bolognában egyetemi

tanár, majd később Bécsben *Miksa* és *Rudolf* császárok udvari orvosa és történetírója lett. A pozsonyi *Rayger Károly* (1641—1707) az altdorfi, wittenbergi, strassburgi, leydeni, párisi, montpellieri egyetemen, a Deésről származó *Páriz-Pápai Ferenc* (1649—1716) a boroszlói, lipcei, odera-frankfurti, heidelbergi, baseli egyetemen, a huszti *Huszt (Szabó) István* (szül. 1671) az oderafrankfurti, franekeri, leydeni, londoni, oxfordi, lipcei, hallei egyetemen, a veszprémi *Weszprémi István* (1723—99) Zürichben, Oxfordban, Cambridgeben és Londonban tanult. (4.) Ezek épen csak kiragadott példák ama nagyszámú orvosok sorából, akik több külföldi egyetemen elvégezvén tanulmányaikat, koruk tudományos színvonalára emelkedtek, nyelvismereteiket bővítették, külföldi összeköttetéseket szereztek és tartottak fenn. Nagy részük a koruknak megfelelő, részben a külföldön is elismerést aratott irodalmi működést is fejtett ki és már a 17. században létesült különféle tudományos társaságok tagja is volt. Mindezt tekintetbe véve, kétségtelen, hogy az első magyar orvosi egyetem létesítése előtti időkben oly magas műveltségű orvosaink voltak, mint bármely nyugati nemzetnek a megfelelő korban, minél fogva igazat kell adnunk *Demko*-nak amidőn azt mondja, hogy „csodálkozunk azon elfogultság fölött, mellyel orvosainknak tudományos működését mély hallgatással mellőzik a nagy orvostörténeti műveknek német írói“.

Az elmúlt századokban, orvosi karunk létesítése előtt, eszerint nálunk sem hiányoztak oly orvosok, akikben meg volt a képesség és a hivatottság az orvosi ismeretek egyetemi művelésére és terjesztésére; másrészt az ifjúságnak nagyszámban a külföldi egyetemekre való kényszerű vándorlása eléggé indokolhatta volna magyar egyetem létesítését, hiszen 1523—1599-ig magában Wittenbergben nem kevesebb, mint 818 magyar ifjú tanult. (*Demko*, 197. l.) Hogy mindezek ellenére csak oly későn jutottunk orvosi egyetemhez, az élénken rávilágít hazánk áldatlan politikai viszonyaira és tehetetlenségére a Mátyás halála és a mohácsi vész utáni időkben. Természetes másrészt, hogy orvosi főiskola nélkül nagyműveltségű orvosaink tudománya nem tudott úgy érvényesülni, mint hasonló külföldiekké, mert iskolát nem alapíthattak, tanítványokban nem éltek tovább.

Arra vonatkozólag, hogy (a szerzetek kórházait, kuruzslókat és kuruzsló-családokat figyelmen kívül hagyva) az első orvosi kar létesülése előtt volt-e hazánkban valamelyes orvosi iskolázás és minő formában, csak nagyon hiányos adataink vannak. Ha létezett ilyen iskolázás, az egyrészt különböző magasabb iskolákban folyhatott, avagy magánjellegű lehetett. Hogy Árpád-kori, egyetemeknek nevezett főiskoláink egyikén vagy másikán egyéb tudományszakmákon kívül orvosi ismereteket is tanítottak volna, arra nézve a történelmi följegyzések semmi határozott adatot nem szolgáltatnak, azt legföljebb bizonyos mellékkörülményekből következtetve valószínűnek lehet tartani. *Vass József* az Árpád-ház korabeli különböző rangú magyar iskolákat tárgyalva (6.), az orvostudományokról ekképen nyilatkozik, hogy vajjon „rendszeres tantárgyképen adattak-e elő . . . s bírtak-e azokban — miként később a 14. századból az esztergomi iskoláról hitelesen tudjuk — külön osztállyal, egykorú emlékeink mélyen hallgatnak“ (63. l.); orvosi iskolázásról többet azonban *Vass* sem említ, még azt sem, hogy e tekintetben mi és mennyi az, amit az esztergomi iskoláról tudunk. Egyáltalában hazai főiskoláink multját, *Fraknói* szavaival élve, „sötét homály borítja és a történetnyomozás mai állásában le kell mondanunk a reményről, hogy azt elosztatva látandjuk“. (7.)

Egyes iskolák orvostanárainak nevei maradtak ugyan reánk, ilyen a *Vitéz János*-féle pozsonyi egyetemről a *Thöringer Péter*-é, másként *Magister Petrus* (8., 9.) akiről egyebet nem tudni, mint hogy doctor artium et medicinae volt; ilyen továbbá az esztergomi főtanodából egy *János* nevű honti főesperes (1325.), az

orvostudományoknak (artium in medicis) tanára, valamint *Clostein (Colstein) Simon* (9.) az óbudai egyetemről (Academia Sundensis), aki mint orvostanár a constanzi zsinaton (1415.) ötödmagával képviselte az egyetemet.

Mint hogy ezekről nem tudni, hogy valóban orvosi ismereteket tanítottak, oly orvosok sem ismeretesek, akik tanítványaik lettek volna, ennél fogva némileg merész a következtetés, hogy az említett iskolákban orvosokat is neveltek, annál inkább, mert tudvalevőleg a későbbi századokban is nem ritkán találkoznak kiváló képzettségű orvosokkal, mint a philologia vagy philosophia tanáraival. Még az 1543-ban, a törökök által elfoglalt Pécs ekkor megszűnt egyeteméről, amelynek némelyek szerint ezekre menő hallgatósága volt, sem állapítható meg, hogy ott az orvostanításnak is otthona lett volna; a nagyszombati iskolán sem volt az orvosi kar életbe léptetése előtt, ezért és mivel jogi facultása nem volt, a pápa nem ruházta fel az iskolát egyetemi kiváltságokkal. (1.)

Amennyire ezek szerint valószínűtlen, hogy iskolánkban a nagyszombati orvosi kar létesítése előtt orvosi tanítás folyt volna, époly kétségtelen, hogy a külföldön kiképzett orvosainknak legalább az a része, amely itthon a különböző tanintézetekben a természet-tudományokat tanította, befolyást gyakorolt hazai orvosnevelésünkre azáltal, hogy az orvosi pályára alkalmas ifjakat fölismervén őket arra előkészítette (1., 353. l.). Egyes orvosi családokban meg az apa a fiát avatta be az orvosi ismeretek elemeibe, hogy külföldön könnyebben szerezhesse meg az orvosdoktori méltóságot. Magántanítás útján szerezte meg orvosi ismereteit *Bethlen Kata* grófnő (1700—59), kinek ügyességét különösen a szembetegségek gyógyítása körül versek örökítik

meg (4.); mesterei voltak *Köleséri Sámuel* és *Borosnyai Nagy Márton* (1., 435. l.).

Orvosi magániskolája volt Besztercebányán a pozsonyi származású *Moller Károly Ottó*-uak (1670—1747), II. Rákócy Ferenc tábori orvosának, akit *Weszprémi Hippokrates Hungaricus*-nak nevezett (4., 5.); *Moller* az altdorfi egyetemen tanult és iskolájában az ifjakat a gyógyszerészi és orvosi pályára készítette elő. *Fischer Dániel*-nek Késmárkon hasonló iskolája volt ugyanabban az időben (10.). *Diószegi István* (4. és 5.) az Utrechben tanult evang. lelkész és orvosnak kéziratban ránk maradt ily című munkája: „*Succincta morbos curandi methodus, suis auditoribus in domesticis scholis dicata*“ (1726) is bizonyítja, hogy orvosi magániskolák léteztek.

Hogy itt valamely különleges irányról, magyar orvosi iskoláról nem lehetett szó, az nyilvánvaló, ha meggondoljuk, hogy a tanítás nem egy központban, hanem szórványosan történt oly orvosok részéről, akik maguk is a külföld legkülönbözőbb főiskoláin gyűjtötték ismereteiket.

Valamennyi külföldi egyetem közül minket a bécsi érdekel kezdetétől fogva leginkább, amennyiben az közelségénél, majd Ausztriával való politikai kapcsolatainknál fogva is nemcsak ifjúságunk művelésében és így hazánk tudományos fejlődésében mindig igen jelentős szerepet játszott, hanem azért is, mivel később a magyar orvosi kar teljesen a bécsinek mintájára lett megszervezve.

Fraknoi szerint (7.) 1453—1499-ig a bécsi egyetem 4 karán 1285 magyarországi tanuló fordult meg, 1385—1498-ig pedig csupán a bölcsészeti karon 109 magyarországi magister (a tanári karba befogadott fiatal erő) szerepelt. *Zsigmond* király a budai egyetemre, *Tamás* egri püspök az alapítandó magasabb iskolába, *Mátyás* király a pozsonyi egyetem szervezésére bécsi tanárokat hívott meg.

A bécsi egyetem „Natio Hungarica“-jának anyakönyveibe 1453—1680-ig 3296 tanuló volt beiktatva, ezeknek 74%-a magyarországi volt, hogy köztük mennyi volt az orvosi kar hallgatója, az kitüntetve nincs. (11.)

A bécsi egyetemet a 14. század második felében IV. Rudolf és III. Albrecht osztrák hercegek alapították. Utóbbi szükséges erők hiányában, 1380 körül a párisi egyetemről hívtat meg több doktort, akiknek segítségével szervezték meg az egyetemet természetszerűen minden tekintetben a párisinak mintájára. A boncolást a bécsi egyetemen a *Santa Sofia* nevű olasz orvostanári családnak *Galeazza* nevű tagja (1370—1403), bolognai tanár mutatta be először a 15. század legelején, a következő 94 év alatt pedig összesen 9 boncolást végeztek ott. (2.)

A 4 natio között, amelyek valamelyikébe az egyetem minden tagja be volt sorozva, helyet foglalt mint harmadik a magyar natio is és belé tartoztak a szlávok, lengyelek, csehek, morvák és görögök is.

Hogy ez időtájt minő lehetett a tanulás, az nagyjából következtethető abból, hogy minden karnak meg voltak szabva bizonyos könyvek, amelyek tartalma dogma számba ment („dogmata scientiarum“), melyben kételkedni sem volt szabad.

Kevés haladást jelentő újításoktól eltekintve, a kötelező tankönyvek jegyzéke még évszázadok múlva is ugyanaz maradt. (73. l.)

Az orvosi tanítás szigorúan *Hippokrates*, *Galenus* és az arab *Avicenna* után indult; ezek művei alkották az alapot, rajtuk kívül akkori jeles orvosok szűkebb szakmabeli irományai is szolgáltak ismeretforrásul.

A bécsi egyetem orvosi karának iránya eszerint kezdettől és egészen a 16. század közepéig terjedőleg, amint *Rosas* jellemzi, „arabista“ jellegű volt (96. l.), és e tekintetben egészen a 16. század elejéig minden a régiben maradt, kivéve, hogy 1404-től kezdve olykor, de távolról sem minden évben, anatómiai bemutatások történtek (Magister *Aygl* 1433-ban anat. tanára lett. (2., 172. l.)

Miksa császár, a bécsi egyetem nagylelkű pártfogójának halála után (1519) az egyetem válságos helyzetbe került. Ehhez járultak a következő aerákban a reformációval kapcsolatos felekezeti villongások, az időközben megtelepedett jezsuitákkal, valamint a dominikánusokkal való surlódások, az ellenreformáció, de nem utolsó sorban az egyetem nagymérvű elszegényedése, aminek következtében az egyetem lehanyaglott, mondhatni lezüllött annyira, hogy volt időszak, amidőn nem volt 30-nál több hallgatója. A 16. század 20—60-as éveiben az orvosi karnak pl. csak 3 tanára volt, egy gyakorlati, egy elméleti és egy „professor intercalaris“; az elméleti egyik évben *Hippokrates* aphorismáit, egy másikban *Galenus* mikrotechne-jét magyarázgatta. Mindnyájuknak ki volt adva azonban az utasítás, hogy inkább az arab, mint a görög szerzőkhöz tartásuk magukat, azzal az indokolással, hogy utóbbiak nem egyöntetűen és rendszertelenül („absque methodo“) írtak az orvosi tudományokról, míg az arabok tanulmányai rendszeres tárgyalás („in methodica ratione“) által tűnnek ki. (272. l.)

A 17-ik században és a 18-iknak közepéig a bécsi egyetem élete minden különösebb és haladást jelentő mozzanatok nélkül a régi egyformaságban és tehetetlen vergődésben folyik tovább, aminek egyik oka részben a zilált politikai és pénzügyi viszonyokban rejlett. Érthető, hogy ily módon alkalmas férfiak sem nevelődtek, akik tengődéséből az egyetemet kiemelték volna. *Kink* (2.) szerint a 17. század egész folyamán a bécsi egyetem orvosi és jogi karából egynek (*dr. Sorbait Pál* orvosnak) kivételével egyetlen kiválóbb férfi nem került ki és ez az egy is Paduaban fejezte be tanulmányait.

A bécsi egyetem és orvosi karának ezen futólagos ismertetéséből is kiviláglik, hogy egészen a 18. század közepéig Bécsben az orvosi pályára készülő magyar ifjak az arab és görög (*Hippokrates* és *Galenus*) iskola szellemében nyertek oktatást és másrészt, hogy a bécsi orvosi kar nem állt épen kora magaslatán.

A viszonyok a bécsi egyetemen csak a 18. század közepe táján kezdtek javulni, amidőn *Mária Terézia* szerencsés választása folytán oly férfiú került Bécsbe és bízott meg az egyetem átszervezésével, aki nemcsak maga orvos és tanár volt, akinek nem sok érzéke volt az évszázadok óta kritika nélkül továbbcsépelet tanok iránt, de annál nagyobb eréllyel és vaskövetkezetességgel hajtotta végre azt, amit az egészséges reform érdekében szükségesnek vélt.

Ez a férfiú *Gerhard van Swieten* volt, aki 1745-ben hívatott meg Hollandiából Bécsbe udvari orvos, az udvari könyvtár praefectusa és orvoskari tanár minőségében.

Amikor *van Swieten* Bécsben átszervezte az egyetemet és egyidejűleg az ú. n. első vagy régi bécsi or-

vosi iskolát megalapította, akkor az ő hazája, Hollandia az orvostudományokban már régen első helyre küzdött fel magát és pedig nemcsak elméleti, hanem gyakorlati téren is.

Már a 17. században Hollandia a kiváló tudósoknak és fölfedezőknek egész sorát tudta felmutatni, akik közül legyen itt fölemlítve a brüsszeli születésű, a löweni egyetemen tanult *van Helmont* (1578—1644), aki fölismerte a gázokat és megkülönböztette a szénsavat a hidrogéntől, mint első megállapította (madarakon) a gyomornedv savanyú voltát és az emésztésnél szereplő tényező gyanánt fermentumot tekintett; *Sylvius de le Boë* (1614—1672), aki az akkori chemiai ismeretek alapján értelmezte az életet és a betegségeket (iatrochemiai systema); ő vetette meg alapját a leydeni orvosi fakultás nagy hírnevének azáltal, hogy klinikai tanítását összekapcsolta a betegek bemutatásával hallgatói előtt (12.); *Regnier de Graaf*, a delfti orvos (1641—1673), aki elsőnek állapította meg a testiculus szöveti szerkezetét, valamint a petefészkek és méhkürtök jelentőségét; *Jan Swammerdam* (1637—1680), leydeni tanár, aki előbbivel hasonló irányú vizsgálatokat végzett; *Nicolaus Hoboken* utrechti, majd harderwyki tanár, aki a méh és magzatburkok anatómiájának tanulmányozásával tette ismerté nevét (1670 körül); *Anton van Leuwenhoeck* (1632—1723) delfti kereskedősegéd, ki üres óráiban nagyítólencsék csiszolásával foglalkozott és oly tökéletes nagyítókat készített, hogy velük ő látott először baktériumokat, és sok egyéb fölfedezést is tett. De sok más kiváló orvost is tud felmutatni a németalföldi orvostörténetnek az a százada, nevezetesen a jeles amsterdami anatómust, *Freder. Ruysch*-t (1538—1731), a leydeni anatómus és physiologus tanárt *Jan de Wale*-t (Walaeus) (1604—1640), az utrechti tanárt *Henr. Regiust (de Roi)* (1598—1679). Az operatív szakmának is, amely lassan kibontakozott és fölemelkedett abból a sokáig lenézett helyzetéből, meg voltak az európai hírű művelői; ilyen volt a német származású de később leydeni tanár, *Joh. Jac. Rau* (1658—1719), ki különösen mint a kömetzés mestere volt híres, nem kevésbé mint a szülés *Hendrik van Deventer* (1651—1724), ki szülészeti mütétant is írt és *Joh. Palfyn* (1649—1730) genti tanár, a szülészfogó tulajdonképeni fölfedezője. (3., 13.) Akik Hollandia orvostudományi fénykorát megelőzték, ismereteiket ugyancsak olasz és francia egyetemeken szerezték; így a 16. században a brüsszeli régi orvosi családból származó híres anatómus, *Andreas Vesalius* (1514—1564), aki Löwenben kezdvén meg tanulmányait, később Montpellierben és Párisban tanult, ahol *Guido Guidi* (= Vidus Vidius, † 1569), *Winther von Andernach* és *Jacobus Sylvius* (= Dubois, † 1555) tanítványa volt (3., 344. l.); kezdetben még ő is *Galenus* majom-anatómiáját tanította, míg később ellene támadt.

Németországban ebben az időben az orvostudomány még nem emelkedett hasonló magaslatra.

Különben a tudományok nemzetközi terjedését (16. sz.) előmozdította az erre az időre jellemző vándorszellem, amelynek engedve nemcsak a tanulók látogattak el idegen országok iskoláiba, hanem számos tudós is vándorbotot fogva idegenben majd itt, majd amott tanított, ami értelmezhető nemcsak abból, hogy a nemzeti érzés akkor még nem emelt oly éles határt a különböző országok közé, mint később és ma, de nem kevésbé abból is, hogy a latin nyelvben oly kapocs rejlett, amely tanárt és tanulót mindenütt egyesített. Így történt, hogy *Vesalius* majd Itáliában (Pisa, Padua), majd Löwenben, Baselben és Augsburgban, majd Spanyolországban (Salamanca), andernachi *Winther* pedig Löwenben, majd Párisban tanított stb.

A 17. századnak röviden vázolt korából nőtt és emelkedett ki *Hermann Boerhaave* (1668—1738), aki alatt a leydeni egyetem a 18. század első évtizedeiben fénykorát érte el és aki minket is közvetlenebbül érdekelhet egyrészt, mert a bécsi első iskola megalapítói részben az ő tanítványai voltak, másrészt mivel *Boerhaave* tanai az 1770-ben újonnan létesített magyar orvosi karon is irányt adók voltak.

Boerhaave Voorhoutban (Leyden mellett) született mint falusi lelkész fia s kezdetben maga is lelkészi pályára készült. Vasszorgalommal tanulmányozta a matematikát, valamint a klaszikus és keleti nyelveket, ami arra képesítette, hogy az ókori orvosok műveit eredeti szövegeikből megismerje; ezeken kívül különös szorgalommal tanulmányozta az „angol *Hippokrates*“, *Thomas Sydenham* (1624—1689) munkáit. Az orvostudományokban tanárai voltak anatómiából *Anton Nuck*, a mirigyekről és nyirokerekről írott munkája által hírnevessé lett leydeni tanár, az anatómus *Fredericus Ruysch* (Amsterdamban), a gyakorlati orvostanból pedig a párisi származású *Car. Drëincourt* (1633—1697) leydeni tanár és *Archibald Pitcairn* (1652—1713) szintén leydeni (később edinburgi), iatromatematikusan irányú hírneves tanár. *Boerhaave* 1701-ben lett Leydenben tanár, előbb a chemiából és botanikából, 1714-ben a klinikából, s mint klinikai tanár vált és emelte a leydeni egyetemet is nagygyá és vonzotta maga köré a világ minden tájáról a tudni vágyó orvosokat. Róla mondják nagy hírnevét jellemzőleg, hogy a Chinából leadott „A nagyhírű Orvosnak, Európában“ címzésű levél pontosan a kezéhez jutott. (3., 476. l.)

Különös, hogy *Boerhaave* tulajdonképen új systemát nem alkotott, holott a 17. században a systemagyártás úgyszólván járványos volt és amikor nálánál sokkal kevésbé jelentékeny orvosok rendszereket kreáltak. *Boerhaavét* ettől nyilván nagy olvasottsága tartotta vissza, amelynél fogva látta, hogy az évszázadok és ezredek folyamán mint támadnak és mint omlanak össze az ilyen rendszerek. A történetírók őt ezért nem is systematikusnak, hanem eklektikusnak jellemzik, aki a régiékből mindazt átvenni és egybeállítani törekedett, amit hasznosnak ítélt és az újabb kor fölfedezéseit régiebb felfogásokkal összhangba hozni iparkodott.

A therapiában *Boerhaave*-nek nagyjában *Hippokrates* és *Sydenham* voltak a mintaképei; minthogy a betegségek előidőzésében nézete szerint

nagy szerepe van a különféle (savanyú, lúgos, sós, olajos) csipősségeknek, ezeknek közömbösítésére, illetőleg kiküszöbölésére irányult a gyógyító módja. Tőle származik a mondás: „simplex sigillum veri“, amely talán illik therápiájára, de kevésbbé talál kórtani magyarázataira; de azért ő sem volt még egyik irányban sem mentes mystikus, babonás elemektől.

Boerhaave legjelentősebb és kedvenc tanítványa *Gerhard van Swieten* volt, aki úgyis mint tanár, de még inkább mint nagy szervező tehetség a bécsi régi (ú. n. első) orvosi iskolát megalapította és részben közvetlenül a magyar egyetem orvosi karának megszervezésére is befolyással volt.

Gerhard van Swieten (sz. 1700. Leydenben), Löwenben majd Leydenben tanult, utóbbi helyen *Boerhaave* vezetése mellett. Itt 9 évig tartott nyilvános ingyenes előadásokat anélkül, hogy tanár lett volna, amiáltal ugyan nagyszámban vonzott maga köré ragaszkodó tanítványokat, de hasonló mértékben keltette föl a leydeni tanárok féltékenységét, akik egyebek közt *van Swieten* katolikus voltára is hivatkozva kivítették, hogy a nyilvános tanítástól eltiltassék.

Van Swieten kezdetben előadásokat tartott anatómiából és élettanból, melyekre a demonstrációs anyagot magával hozta Hollandiából; majd később kór- és gyógytant tanított. Kiváló tulajdonai Bécsben ugyanazt a hatást váltották ki, mint annak előtte Leydenben, t. i. tanítványai részéről elismerést, kartá saib.n féltékenykedést a jövevény versenytárs iránt

Van Swieten csakhamar felismerte az akkori bécsi egyetem elmaradt voltát, úgy tanítási methodusok és eszközök, mint tanerők tekintetében és az őt jellemző eréllyel, mondhatni kíméletlenül, fogott hozzá a viszonyok alapos rendezéséhez.

Azon tanárok közül, akiket *van Swieten* a megreformált bécsi orvosi karba állított, mindenesetre legkiválóbb volt a hágai származású *Anton de Haën* (1704—1776), aki *Boerhaave* tanítványa volt *van Swieten*-nel együtt és akit utóbbi 1754-ben hívott meg klini-

kai tanárnak Bécsbe. Mint orvos *de Haën* nem volt kevésbé hírneves mesterénél; értéke, amely a régi bécsi iskolára reányomta bélyegét, a gyakorlatiasságban, józan észlelésben, a betegségek helyes felismerésére való törekvésben rejlett. Kerülte, még inkább, mint a leydeni iskola, a systemákat és fölismerte a prophylaktikus és hygienei irány nagy jelentőségét is, a therapiában pedig híve volt annak a hippokratesi elvnek, hogy a természet gyógytörekvéseit nem szabad erőszakos beavatkozásokkal (hánytatással, érvágással) megzavarni. Nem kevesebbet köszönt a bécsi iskola a sváb eredetű *Stoll Miksá*-nak (1742—1787), aki *de Haën* tanítványa és 1784-ig a tanárságban utódja volt és mint a nagy *Sydenham* tisztelője a konstitutio szerepét a betegségekben, továbbá a lázakat és rejtett gyulladásokat tette behatóbb megfigyelése tárgyává és ezzel kapcsolatban kórbonctani vizsgálatnak nagy jelentőségét elismerte. Tárgyilagosságának elismerésreméltó jele volt, hogy ő volt hazájában talán ez egyedüli, aki Auenbruggernek a kopogtatásra vonatkozó fölfedezését kicsinylőleg nem ignorálta. A rövidéletű ú. n. régi bécsi iskola ő alatta érte el hírnevének csúcspontját, hogy utána a közepszerűségbe, de még az alá is merüljön.

Ha ebben az időben másfelől, különösen Németországból tömegesen zarándokolt az orvosi pályára készülő ifjúság mintegy kegyhelyre a bécsi egyetemre, még inkább történt ez természetyszerűen hazánk felől. Ami által a németalföldi egyetemek, nevezetesen a leydeni, épúgy, mint később a bécsi régi és új iskola a többiek közül kiváltak, az a gyakorlatias irány volt. Míg a 17. században egyebütt az orvosképzés csakis elméleti előadásokból állott és pedig még mindig az

ókori görögök, helyenkint az arabok nyomán, addig Hollandiában már jóval *Boerhaave* előtt kialakult a gyakorlati orvosoktatás, amelynek megalapítói gyanánt *Willem van der Straten* (1593—1681), ki melleleg Utrecht polgármestere is volt, továbbá *Otto Heurnius* (1577—1652), *Ewald Schrevelius* (1575—1647) és a königsbergi származású leydeni tanár *Albert Kypper* († 1658) említettnek.

Ez az oktatás a betegágy mellett történt és abban állott, hogy a tanítványnak a tanár jelenlétében kellett a beteget megvizsgálnia, a kórismét, gyógyeljárást megállapítania s a tanár kérdéseire válaszolnia. Érdekes azonban, hogy az oktatásnak ezt a módját, melyet ma általában az egyedüli helyesnek tartunk, ismét abba kellett hagyni, mivel a tanulók nagyon kényelmetlennek találták, hogy a tanár őket társaik és a beteg előtt quasi megexaminálja és így esetleges ismerethiányukat földerítse. Egyelőre tehát a tanulók hiúsága gördített akadályt a nagyon üdvös gyakorlati klinikai irány továbbfejlődése útjába, amíg azt *Sylvius* Leydenben teljes győzelemre nem jutatta (1658). Ez az orvostörténelmi eset élénken emlékeztet egy a múlt század 90-es éveinek legelején Montpellierben tett tapasztalatomra. Ezen ősi egyetem kórbonctani intézetében tartózkodván néhány hónapig, föltűnt, hogy az egész idő alatt boncolás nem történt s amidőn az intézet segédjénél ennek oka iránt tudakozódtam, azt a feleletet kaptam, hogy ez azért van, mivel a kórházak (klinikák) orvosainak kellemetlen, ha a boncolás az ő kórisméjüket esetleg megcáfolja.

Hogy a bécsi orvosi karon minő oktatásban részesültek egyébként a tanulók a 18. század második felében, az kitűnik abból, hogy 4 tanár tanított az 5 évfolyamnak chemiát és növénytant *Boerhaave* és *Linné* nyomán, élettant, materia medicat és kórtant *Boerhaave* szerint; a sebész

pedig *Winslow*-, *Verdier*-, *Heister*-hez és *v. Swieten* kommentárjaihoz tartotta magát. Érdekes, hogy a *v. Swieten* által kidolgozott szigorlati rendben mint szigorlati tárgy *Hippokrates* aphorismái is szerepelnek még.

II. József alatt, aki minden tanítás célját csak abban látta, hogy az államnak hasznos polgárokat, vagy jobban mondva szolgálkat neveljen, az orvosi tanulmányok ideje 5 évről 3¹/₂ évre szállítottatott alá. Ez, valamint az elméleti ágak háttérbe szorítása az orvosi tudomány fejlesztése és az orvosképzés szempontjából csak visszaesést jelentett, bár e helyett a gyakorlati irány a kor magaslatán állott (*Maximilián Stoll*, *Péter Frank* vezetése alatt).

Bizonyos tankönyvek szigorú elrendelése, az azokban foglalt tanoknak ész nélkül való követése valóban nem vezethetett jobb eredményre, mint amelyet *Kink* ezekkel a szavakkal jellemez: „Mit grossem Missfallen bemerkte der Kaiser selbst, dass (bis 1784) auch nicht eine Brochure in Wien herausgekommen sei, welche des Druckes wert gewesen wäre.“ (582. l.)

Mária Terézia és II. József kora után e szerint a bécsi orvosi iskola fénye elhomályosult, már csak azért is, mivel más, főleg német és francia egyetemeken az orvosi tudományok művelése fölvirágozott és a bécsi iskolát túlszárnyalta. Általában pedig még elégtelen volt a természettudományi alap, kevés a fix pont, amelyre támaszkodva a jeles bécsi iskola úgy vihette volna továbbra az orvostudományt, amint föllendülése után elvárni lehetett; ez csak a 19. század közepe felé következett be, amidőn a bécsi iskola újból virágzásnak indult. Addig azonban még le kellett folynia a végső küzdelemnek a két irány között, t. i. egyrészt a tapasztalati (észlelési, kísérleti), másrészt a bölcselkedési (tiszván okoskodási) iránynak. Semmi sem képes jobban reávilágítani azokra a nehézségekre, amelyekkel az emberi szellem kifejlődésében új irányok és eszmék beleütköznek, mint pl. az, hogy a már *Hippokrates* által hangsúlyozott tapasztalati irány csak 2000 év múlva nyert végleg érvényesülést az orvostudományban; de még inkább mutatja az ennek a 2000 évnek orvosi története az életre és betegségekre vonatkozó sokféle és ma különösnek látszó nézeteivel, hogy mennyire tehetetlen és gyámoltalan az emberi elme, amidőn az életnek titkait akarja ellesni és értelmezni. Ma büszkén úgy véljük, hogy megtaláltuk az utat, amely az élet mibenlétének fölismerésére vezet, de féltő, hogy néhány évezred múlva sem lesz az emberiség közelebb a célhoz, mint *Hippokrates* idejében; ami szerencsére nem jelenti azt, hogy az orvoslás és orvosi művészet lényegesen ne haladhatna előbbre.

Végzetlenül helyzetéből a bécsi egyetem a 19. század elején lábbadt fel; az orvosi tanfolyam ismét 5 évre lett kiterjesztve, az elméleti szakmák (főleg anatómia, chemia) nagyobb szerephez jutottak és mindinkább több különleges orvosi szakmákkal is kibővült a kar.

Ezzel vette kezdetét a bécsi orvosi karnak az a föllendülése, amely a mult század közepe táján érte el virágkorát és amely a magyar orvosi tudományok kifejlődésére és orvosi karunk felvirágzására is nagy befolyással volt.

A van Swieten-féle bécsi iskola fénykorába esik a nagyszombati egyetem orvosi karának megalapítása, amidőn *van Swieten* és *de Haën* is még élt. A kar alapításának megindítójául *Perliczy János*, Nógrád megye tiszti orvosa tekintendő, aki még 1742-ben emlékiratot terjesztett *Mária Teréziához* orvosi facultas alapítása érdekében, lefestvén az ország elmaradt egészségügyi állapotát, amelyen hazai orvosképzés lenne hivatva segíteni. (1., 14.) Érdekes, hogy *Perliczy* indítványának megvalósítása érdekében *van Swieten* és a bécsi tanárok a királynő előtt a magyar tanulók kiváló tulajdonságaival is érveltek. (1., 450. l.)

A magyar orvosi kar öt első tanára mind és majdnem kizárólag a bécsi iskolából került ki és pedig annak virágkorában; részben személyes ismerősei is voltak *van Swieten*-nek, akinek befolyása pályájuk kialakulásában is érvényesült. Ez az öt első tanár alig volt 30 éves, amidőn a nagyszombati orvosi kar életbe lépett, csak *Winterl Jakab* (1739—1809) volt 7—8 évvel idősebb; orvosi tanulmányaik ideje eszerint a 18. század 60-as éveire esik, amidőn még a hírneves *de Haën* volt a klinikus tanár, a luxemburgi származású *Crantz* pedig a szülésznek, majd az élettannak, valamint a kór- és gyógytannak tanára. *Crantz* (*van Swieten* tanítványa) 1750-ben lett Bécsben orvosdoktor, majd *van Swieten* ajánlatára császári költségen Páris- és Londonba ment ismereteinek gyarapítására, és Párisban az akkor legkimagaslóbb két szülész, *Levet* és

Puzos oldalán nyert alapos kiképzést. Ezenkívül *Lorenz Gasser* anatómus, *Jaus* (ki Párisban *Winslow*-tól tanult) és *Ferd. v. Leber* sebészek voltak ennek a korszaknak kimagasló bécsi tanárai (15.), akiket ugyancsak *van Swieten* nevelt ki ezen hivatásra. (14.)

Az első magyar orvostanárok eszerint a szó szoros értelmében a *van Swieten*-féle bécsi iskola tanítványai voltak és ekként a nagyszombati orvosi kar ezen iskola hajtásának tekintendő. A stíriai (vagy ausztriai?) származású *Winterl Jakob*, aki a botanika és chemia első tanára volt, nálunk az első fűvészkertet alapította, a *Linné*-féle rendszert meghonosította és sok magyarhoni növényt ismertetett (8.), a bécsi *Crantz* mellett folytatott tanulmányokat. *Winterl* korának Európaszerte ismert tudósa volt nemcsak új irányokat jelölő dualistikus chemiája és növénytani munkálatai révén, hanem a lóbról kifejtett új elmélete által is, amellyel az idegeknek az érfalakra fontos szerepet tulajdonít. (15., 27. l., 16.)

A sopronmegyei *Schoretics Mihály* (1741—86), a különös kór- és gyógytan első tanára Bécsben tanult, itt *Crantz* tanácsára nagy sikerrel orvosi magánoktatást folytatott, később Veszprém megye tiszti főorvosa, majd (*van Swieten* ajánlatára) mint nagyszombati orvostanár ugyanitt a bölcsészeti kar igazgatója lett (5); egyik életírója őt buzgó tanárnak, életét pedig a legkiválóbb erények mintájának mondja. (17.) A csehországi származású *Trnka Vencel* (1739—1791), a bonctan első tanára, aki emellett nagy orvosi gyakorlatot is folytatott (18.), Prágában és Bécsben tanult és az utóbbi helyen szerzett orvosi oklevelet; *van Swieten* ismerte őt és kiváló képességeit, mert még doktorrá való avatása előtt (1769-ben) a bécsi Korona-kórház-

ban álláshoz juttatta. (5.) A pétervárad *Prandt Ádám* (1739—1817) (5.), az élettan első tanára és a bécsi származó *Plenck József* (1739—1807) (5., 18.), az első sebész- és szülésztanár, ugyancsak a bécsi iskola tanítványai voltak. *Plenck*, latin önéletrajza szerint a sebészetből és medicából a bécsi Szt. Háromság-kórházban képezte magát, ahol 4 évet töltött a jeles sebész (4.)* *Retter* (15.) főorvos mellett; mielőtt a nagyszombati egyetemhez neveztetett volna ki, Baselen tanított bonctant, sebészetet és szülészetet.

Ha már abból is, hogy első orvostanáraink az akkor előkelő bécsi iskola kiváló tanítványai sorából kerültek, kétségtelen, hogy az új magyar orvosi kar kora színvonalán állott, még inkább megnyilvánul ez a tanárok egy részének irodalmi munkáiból, amelyek egy sorban állanak a külföld legjobbjáival. Ennek elismerésével már az egykorú irodalomban is találkozunk, amidőn a Magyar Hirmondóban (1780., 85. sz.) *Plenck*, *Soretics*, *Trnka* és *Rác* tanárookra vonatkozó apróbb hírekkel kapcsolatban ezt olvassuk: „A külföldiek is megvallják azt, hogy a Budai Orvosi rend akármely híres Universitasbólivel vetekedhetik. Melly becsületét, hogy ez Hazánk tovább is mindenha fenntarthassa, minden igaz hazafi méltán óhajthatja“. Ugyanez a folyóirat (1783., 769. l.) abból az alkalomból, hogy *Plenck* elhagyta budai egyetemi tanári állását, hogy a bécsi József-akadémiában és a hadseregénél új állásba lépjen, ezeket írja róla: „Ezen úri ember a külső országiaktól szintén oly igen becsültetik, mint a minémüképen a hazaiaktól szerettetik. Az orvosi tudománynak különféle részeiről írt könyveit az oroszok, francziák és Svéczia-országiak is csudálták, magok nyelvökre for-

* Centuria III. 469. l.

dítgatják és a mint máshol, úgy náluk is leczkék olvastatnak belőlök“. *Winterl Jakob*-ról a *Zeitschr. von und für Ungarnban* (1804. II. 50. l.) olvassuk: „Ezen ősz tudós, a természet titkainak fáradhatatlan vizsgálója, minden jó igyekezetnek kedvelője és segítője, mély okoskodása és 40 esztendőkről való szüntelen nyomozása által olly titkokat fődözött fel, mellyek nemcsak a chemiában, hanem a természet körül forgó minden tudományokban új világosságot terjesztenek“.

Az újonnan létesült orvosi karon kezdetben uralkodó tanítási irány megítélhető abból, hogy minden szigorúan a bécsi egyetem mintájára volt berendezve; az egyes tárgyakból elő voltak írva kötelezőleg a könyvek, amelyek szerint tanítani és tanulni szabad volt, amelyekről csak felsőbb engedély alapján lehetett eltérni avagy oly kimagasló férfiakkal, akiket a magas fórumok sem mertek megközelíteni. (18. Az előírt tankönyvek *Boerhaave*, (chemia, kór- és élettan), *van Swieten* (élettan, kórtan), *Linné* (növénytan), *Crantz* és *Plenck* (szülészet), továbbá *Lorenz Heister* (1683—1758), *Samuel Schaarschmidt* (1709—1742?), két jeles német tábori sebész, a dán származású hírneves párisi tanár *Jac. Benignus Winslow* (1669—1760), az odera-frankfurti származású jeles leydeni anatómus *Bernh. Siegfr. Albinus* (*Albini*, *Weiss*, (1697—4770), a bécsi iskola 31 éves korában elhalt physiológusa *Ambrosius Marherr*, az odera-frankfurti kiváló pharmakológus és anatómus *J. Frid. Carthäuser* (*Cartheuser*, 1704—1769), a bécsi iskola nevelte szülész és sebész *Raphael Steiddele* (1737—1823) (15.) végre a *Boerhaave* tanainak híve, a göttingai tanár *Rud. Auguszlin Vogel* (1724—1774) munkái.

Az új és első magyar orvosi karon eszerint az orvosképzés iránya és szelleme a hollandi volt, mert nemcsak összes tanárai a *van Swieten* által újjá szervezett bécsi iskolának tanítványai voltak, hanem a kötelező tankönyvek is nagyobbára *Boerhaave* és követőinek, illetőleg a bécsi iskola tanítványainak szerzeményei voltak.

A tankönyv-kényszer még a későbbi évtizedekben is megvolt, így a 18. század végén és a 19. elején *van Swieten*, *Stoll*, *Frank* és *Wollstein* bécsi orvosok könyvein kívül az egy magyar tanár, *Schraud*-nak jörvénytészéki

orvostana is engedélyezve volt. Hogy valamely könyv e kitüntetésben részesülhetett, az sok forumtól (a kartól, helytartótanáctól, udvari kancelláriától) függött és végre az uralkodó döntött. (18).

Megnyílt tehát Nagyszombatban az orvosképzésnek magyar otthona, a magyar orvosok hazájukban szerezhették meg az orvosi oklevelet és az orvostanárságra való képesítést.

A magyar orvosi kar azonban nem indult oly fejlődésnek, amint az kedvező viszonyok között lehetséges és várható lett volna; aminek sokféle oka volt, nevezetesen az egyetem átköltözése Nagyszombatból Budára (1777), majd innen Pestre (1784), továbbá a nagyon szűkös hajlékok az intézetek számára, klinikák (beteganyag) hiánya, szegényes viszonyok úgy dologi, mint személyi tekintetben, sok közös-ügyes akadály stb. (8.). Ezért nem lehet csodálkozni, ha a magyar tanulóifjúság most is elég nagy számban a bécsi vagy más külföldi egyetemet kereste föl. Szerepelt ebben bizonyára az a méltánytalan rendelkezés is, mely szerint a bécsi diploma az egész monarchiára, a magyar ellenben csak Magyarországra terjedő gyakorlatra jogosított.

Rupp János-nak, az orvosi kar 100 éves fennállása emlékére kiadott emlékművében, tehát 1770—1870-ig terjedőleg felsorolt kerekszámában 90 tanár között csak egynehány akad, aki legalább átmenetileg a bécsi egyetemen ne tanult volna.

Rupp János visszapillantva a kar első századára, rámutat azokra a nehézségekre, akadályokra és hiányokra, amelyek orvosi kar fejlődésére oly nyomasztóan hatottak és amelyekben sokszor küzdelmek árán sem lehetett javítani. Reámutat a kórházi anyag nagy szegénységére, a tapasztalati tudományok iránt megnyilvánuló hagyományos hidegségre, a gyáripár és nagy vállalatok hiányára, amelyek a természettudo-

mányok művelésével kapcsolatosak lenni szoktak és általános jellemzését ily szavakba tömöríti: „S ekép az élet nem nyitván tért az exakt tudományoknak, nem ébredett föl — a huvárló és kísérő irány és hajlam sem . . . Szokássá vált tehát általában: csupán elsajátítani, mit szerencsésebb előzményű és viszonyú nemzetek e téren tettek és közöltek, és így csoda-e, ha honfiainknál másodtermészté vált: csak tanulni és befogadni a másoktól feltalált igazságokat, de közre nem működni azok feltalálásában?”

Még egyéb oly körülményeket is említhetett volna fel, amelyek hátráltatólag hatottak a fiatal orvosi kar kibontakozására és élénkebb fejlődésére, mert ilyen volt bizonyára a visszasság a tanítás nyelve körül, amelynél fogva a latinon kívül a politikai viszonyok változta szerint majd magyarul is lehetett, majd németül kellett előadni, amiből kifolyólag megtörténhetett, hogy még a huszas és 30-as években is még elég a magyar egyetemen felavatott tudor, sőt tanár is akadt, aki a magyar nyelvnek még elemeit sem bírta. (Rupp, 8.) Továbbá egyenesen szárnyatszegő volt a tanároknak adott az a rendeleti utasítás, amely szerint a tanárnak „nem feladata tudósokat, hanem az államnak derék és erkölcsös polgártársakat nevelni“. Ilyen szellem hangoztatása, a tanításnak és tanulásnak bizonyos könyvekhez való lebilincselése, valóban nem lehetett alkalmas arra, hogy akár a tanároknak, akár tanítványaikban magasabb tudományos ambíciókat gerjesszen és korlátokat emelt a szellemi szabadságnak, amely nélkül pedig nincs fejlődés. Pedig abban az időben még nem igen kellett tartani attól, hogy tudós és gyakorlati orvos egy személyben nem fér meg.

A nagy és nemeslelkű királynő által életbe léptetett intézmény a továbbiakban nélkülözötte úgy az alsóbb, mint a legmagasabb fórumok érdeklődését sőt sokszor jóindulatát és ezzel együtt azt az anyagi támogatást, amely nélkül ilyen intézménynek csakis tengődni lehetett, de továbbfejlődnie nem.

Ez a fél évszázadnál továbbterjedő tengődés kifejeződik az orvosdoktorrá avatottak számának csekély voltában és jelentéktelen emelkedésében; az 1 évtizedben (1770—80-ig) 54-en, a 6.-ban (1821—30-ig) 120-an avattattak doktorrá; az első 60 évben évente átlag 9—10 orvosdoktor került ki a magyar egyetemről, ami bármint tekintve is nagyon alacsony szám.

De ebben a kevésbé örvendetes időszakban is akadtak mindig kiváló tanárok bizonyoságot téve, hogy a rátermett tehetség párosulva akarattal és kitartással nyomasztó külső viszonyok között is érvényesül, amint-hogy az életerős mag kő alól is kicsírázik és fává izmosodik. Ezek közül többen különös érdemek által tették nevüket emlékezetessé; kövessük őket, hogy hol szerezték ismereteiket?

Rác Sámuel (1744—1807) a bécsi iskola tanítványa volt és Bécsben, amint maga írja, „számos betegek észlelésével és gyógyításával foglalkozott“; élet-tant, egy ideig anatómiát is tanított és megírta az első magyar élettant („A physiologiának rövid sommája“) és egyike a legelsőeknek, akik az orvostan művelésében a magyar nyelv mellett erősen kardoskodtak. (5.) *Stipsics Ferdinánd* (1754—1820), aki 32 éven át volt tanár, Nagyszombatban és Bécsben tanult, utóbbi helyen akkor, amidőn a *van Swieten* által kiválogatott tanárok működtek; az egykorú híradás úgy emlékezik meg róla, hogy mint tudós és orvos alaposág, önzetlenség és nemes tevékenység jellemezte őt, aki mint tanító és orvos egyaránt díszre volt az egyetemnek és a városnak. (Verein. Ofn.-Pest. Zeit. 1820., 26. és 68. sz.) *Schraud Ferenc* (1761—1806) bölcsészeti tanulmányai és olaszországi útja után Bécsben megismerkedvén *van Swieten*-nel, ez őt az orvosi tanulmányokra terelte, amelyeket *Schraud* részint Lembergben, részint Bécsben folytatott. (5., 19.)

A gyakorlati sebészetnek karunkon való meghonosítója *Plenck József*, a *van Swieten*-féle bécsi iskola tanítványa volt (1770—1784-ig); őt követte a tan-széken *Stáhlly György*, *Eckstein Ferenc*, majd *Stáhlly Ignác*, akik már valamennyien a hazai orvosi kar neveltjei

voltak. *Stáhly Ignác* előbb az anatómia, azután a szülészet és végre a sebészetnek volt tanára, összesen majdnem 40 éven át, kiváló és kedvelt tanár és rátermett sebész volt, aki — mint egykorú jellemzője írja — „a műtétekben roppant ügyességet s finomságot kötött össze“, méltó elődje volt *Balassa János*-nak. (Újabb ismeretek tára, VI. 232. l.)

A gyakorlati kór- és gyógytannak is voltak ebben a szürke korszakban kimagasló képviselői a már említett első tanárokon kívül. Ilyen volt *Bene Ferenc* (5.), aki 42 évig tanárkodott (1799—1841) kezdetben anatómia, törvényszéki és rendőri orvostan, utóbb (26 évig) a belkliniká terén. Ő a pesti egyetemen kezdte mag tanulmányait, de annak akkori szűk körlátai az ő magasra törő szellemét nem elégtívné ki, a Pesten elért orvosi oklevél elnyerése előtt és után Bécsben is tanult *J. F. v. Jacquin* (chemia, botanica), *Ferd. Leber* (sebészet), *L. Boër* (szülészet), *Nord* (elmebetegségek) és főleg *Peter Frank* (belgyógyászat) oldalán, akinek legbuzgóbb tanítványa volt.* De *Bene* ezzel nem elégedett meg, hanem ismeretei bővítésére ismét elvándorolt a külföldre (Német- és Franciaországba, Angliába). Mint író magyar-, latin- és németnyelvű munkáival a külföldön is elismerést szerzett; ritka fényes emberi, orvosi és tanári tulajdonságainak jellemzésére életírói alig találnak szavakat: „Nehéz meghatározni, hogy ezen jeles íróban mit kelljen inkább csodálni, az elemzésekbeni ritka ügyességét és jártaságát, vagy a megvesztegethetlen igazságszeretetet és méltányosságot mások érdemeinek megbecsülésében? stb.“

* Kovács Seb. Endre, emlékezésed Orvosi Hetilap, 1858., 40. sz. melléklete.

Doieschall Gábor, aki szintén tanítványa volt és aki egyetemi élményeiről nem épen mézbe mártott tollal írt, *Bene Ferenc*-et úgy jellemzi, hogy „roppant tudományú s kimondhatatlan jóságú ember volt, kit tanítványai mint atyjukat tisztelték“. (20.) *Bene* a Leydenből Bécsbe átszármazott gyakorlati klinikai iránynak szigorú követője volt, aki hallgatóival naponta a betegágy mellett foglalkozott és akit alaptalan orvosi elméletek és üres systemák nem tudtak elkápráztatni. Ő honosította meg nálunk a *Jenner*-féle himlőoltást is.

Az elméleti szakmákban sem hiányoztak oly kiváló tudósok, akik orvosi karunk akkori szegényes kereteiből kiemelkedtek és a legjobb helyzetben levő külföldi egyetemeken is méltóan megállották volna helyüket. Ezek közül megemlítendő a chemikus és polyhistor *Schuster János* (1777—1838), *Winterl*-nek tanítványa, egyben utódja és chemiai rendszerének kidolgozója és közrebocsátója. *Schuster* a hazai egyetemnek volt neveltje, de 1804—1805-ben Németországban is, főleg Berlinben *Klaproth* mellett folytatott tanulmányokat; ő volt az, aki — midőn tüdőbetegsége miatt nyugalomba vonulásra akarták bírni, azzal válasszolt: „Docendo volo mori“.*

Az élettannak és finomabb bonctannak 1808—1819-ig terjedőleg tanára a magyar anatomus-család ősatya *Lenhossék Mihály*, *Széchenyi István* házi-orvosa és barátja, Bécsben és Pesten szerezte kiképzését; kiválóságát bizonyítja, hogy 1820-ban a bécsi egyetemre hívatott meg az anatomia tanárának, amely tiszttét 1825-ig látta el, amidőn Magyarország protomedicusa lett. (5.) Segédje majd utódja az élettani tanszéken lett *Schordann*

* A Magy. Tud. Társulat évkönyvei, V. 1836—1838., 132. l.

Zsigmond, aki a hazai egyetemen lett doktorrá (1817), utána Bécsben és egyebütt is gyarapítá ismereteit,* a szünidőket használva fel Európa beutazására. Róla mondja *Jendrássik Jenő*, hogy „Tanítása alkalmával rendesen saját nagybecsű könyvtárát, értékes górcsőveit használta fel taneszközökül, hogy így az intézete szegénységéből kelt kártékony hiányokat némileg legalább fedezhesse; közös tantermen kívül csak egy kis szobácska volt még, szolgál és segéd nem volt, a tanszék összes szükségleteire évi 120 frt. volt engedélyezve.** (Így volt ez még 1862-ben is!)

E korszak klinikus tanárai közül ki kell még emelni *Birly Ede Flóriánt* 1816—1855-ig a szülészet tanárát, aki 4 évig tanult Bécsben, ugyanitt oklevelet szerzett, majd a hírneves *Boër* segédje és gyakran helyettese volt, (5.) mialatt alapos kiképzésére bő alkalma nyílt; *Birly*-ről *Rupp János* írja, hogy „nálunk a szülészetet megindította s ha tapasztalatait közzé nem tette is, őt, mint különösen e téren bujálkodott számtalan kártékony kuruzslat kiirtóját, nem lehet hála nélkül nem emlékezniem.“

Birly ugyanis a józan expectativ iránynak volt híve a szülészetben, úgy mint mestere *Boër*, aki sebészi és szülési ismereteit Anglia, Hollandia és Franciaország legjelesebb szakembereinél szerezte, de előbb magas pártfogójának, II. József császárnak akaratóból eredeti nevét, amely *Boogers* volt, *Boër*-re kellett változtatnia, nehogy annak kiejtése a franciáknak nehézségeket okozzon! (15.)

Nem kevésbé érdemes a szemészetnek nálunk 1816-tól kezdve első külön tanára, *Fabini (Fabinyi)*

* Orv. Tár, 1831., II. 87. l.

** *Jendrássik Jenő*: Emlékbeszéd Sch. Zs. felett, Buda, 1862.

Theophil (1791—1847), aki 31 éven át működött karunkon; orvosi tanulmányait Bécsben végezte 1810—1815-ig, ugyanitt közkórházi másodorvos lett és mint a hírneves *Josef Beer* szemész kedvenctanítványának bő alkalmá volt a szemorvoslás akkori nivójára emelkedni. Hogy ezt az alkalmat bőven ki is használta, azt szemészeti közleményeivel, de különösen „*Doctrina de morbis oculorum*” című tankönyve is igazolja legjobban, amelyet magyaron kívül olasz, holland és angol nyelvre is lefordítottak. (5., 8.)

Az említett orvostanároknak még sok más jeles névvel megtoldható sora is elégséges annak igazolására, hogy nem magasműveltségű és lelkes tanárok hiányán múlhatott, ha az első magyar orvosi kar jobb fejlődésnek nem indult és oly soká sívár állapotban tengette létét.

A kar fejlődésében ezen szomorú korszak után elkövetkezett a reform korszaka (*Rupp*: 1830—1848-ig) és itt az az érdekes jelenség mutatkozik, hogy nálunk ez a reform is épúgy, mint egyéb (másut az államhatalom vagy uralkodó akaratóból és támogatásával életre keltett) kultúrmozgalom (pl. múzeum, akadémia alapítása), nem felülről, hanem alulról indult meg egyes lelkes és áldozatkész orvosok kezdeményezéséből. Mint ilyen férfiakat emeli ki *Rupp János* a kar első századának történeti áttekintésében *Wekerle György*, *Arányi Lajos*, *Schöpf (Mérei) Ágost*, *Toldy Ferenc*, *Nedelko Döme* orvosokat, akik eddig elhanyagolt orvosi szakmák ingyenes tanítására vállalkozván, ekképen kifogtak a kar haladásának és tovafejlesztésének legalább egyik kerékötőjén, amely t. i. új tanerők fizetése körül megnyilvánult szűkkeblűségben rejtett.

Mellesleg legyen megjegyezve, hogy évtizedeken át egy-egy tanár több, olykor nagyon különböző tárgyat volt kénytelen előadni; így

1810-ig a chemia és növénytan, 1848-ig az állattan és ásványtan egy tanárra volt bízva; a természetet 1816-ig a szülész tanította; 1811-ig a szüléset és bonctan egy tanár kezében volt egyesítve, ami ma még gondolatnak is hajmeresztő.

A mai rövid ünnepi órában nem lehet céлом rámutatni azokra a nehézségekre és kedvezőtlen viszonyokra, amelyek a forradalom és az azt követő német kormány, valamint a provisorium alatt az orvosi iskolázásra és a kar fejlődésére nyomasztóan kihatottak. Céltűzésemnek megfelelőleg csak reá kívánok mutatni, hogy hol és kiktől tanultak azok a tanárok, akik alatt az idők folyamán nemcsak az orvostudományok tanítása, hanem azoknak továbbfejlesztése is egyetemünk orvosi karán oly otthont nyerhetett, amely a legjelebb külföldiekkel is vetekedhetik.

Erre a színvonalra karunk körülbelül a bécsi ú. n. második iskolával, azaz a második virágzási korával, jobban mondva azt követőleg kezd emelkedni, amidőn az alkotmányosság helyreálltával a politikai viszonyok is tisztultak, ami nélkül egyebütt sem tudott soha a tudományosság virágozni.

Még mielőtt a két bécsi nagy reformator (*Rokitansky, Skoda*) munkája és befolyása érvényesülni kezdett volna, nálunk föllandult a gyermekgyógyászat művelése. A már fentebb említett lelkes fiatal orvosok közül a torontáli származású *Wekerle György* volt az, aki a gyermekorvoslást már 1830-tól kezdve (7 évig) szabadon (ingyen) adta elő; ő a pesti egyetem neveltje volt és 1827—1830-ig a bécsi közkórházban bővítette gyakorlati ismereteit. (5.) Még többet tett a paediatría fejlesztése körül a nagyműveltségű, győri származású *Schöpf (Mérei) Ágost*, aki Bécsben, Prágában, Padua- és Paviában folytatta orvosi tanulmányait, behatóan foglalkozott anatómiával

és újabb sebészi eljárásokat importált, miután Paviában *Panizza* és a híres *Scarpa* sebészek tanítványa volt. (5.) Bécsben folytatott orvosi gyakorlatot, majd (1835-től kezdve) karunkon önkéntesen orvosi történelmet, 1843-tól a forradalom kitöréséig pedig gyermekgyógyászatot, tanított. Időközben 1839-ben a szegénygyermek-kórház egylet megalakításával gyermekkórházat alapított, melyben 18 év alatt 44000 beteg gyermek nyert segílyt. Egy névtelen kortársa erre vonatkozólag *Schöpf* elhunytá alkalmából (1858) azt írja, hogy „Túlszárnyalta neve fényével és tudományos irányával városunk és honunk minden rég fennálló kórintézeteit“ (Orv. Hetilap: 1858. 15. sz.). *Schöpf* a forradalom kitörésekor Angliába menekült és Manchesterben ugyancsak gyermekkórházat létesített; érdemeinek az angol közvélemény is a legnagyobb elismeréssel adózott.

Bizonyos mértékben *Schöpf* tanítványának tekintendő, bár alapjában véve autodidakta volt, id. *Bókai János* (5., 22.), amennyiben mint fiatal orvos, oklevelének a pesti egyetemen való megszerzése után (1847-ben) belépett segédorvosnak az akkor már az Ősz- (jelenleg Szentkirályi) utcában hajlékot nyert és 30 ágyas gyermekkórházba, ahol *Schöpf*-öt, amidőn ez a hadseregbe állott, helyettesítette is. *Bókai* egy évet Bécsben is töltött ötödéves orvostanhallgató korában (1846), akkor azonban ott a gyermekgyógyászat nem volt még egyetemi tanítás tárgya. Id. *Bókai János* rátermettséggel és szorgalommal párosult elfogulatlan észlelő és kísérletező képessége, nagy lelkiismeretességtől vezetett szigorú önbírálata, szerénysége, a betegek iránt tanusított szívjósága által korának legkimagaslóbb gyermekorvosainak sorába küzdötte fel magát, ki ennek a szakmának értékes továbbfejlesztése által nevének a külföldön is dicső-

séget szerzett. Őt választották meg 1854-ben a *Schöpf* által megalapított gyermekkórház igazgató-főorvosává, az orvosi karon pedig 1861 óta (1884-ig) ő tanította a gyermekgyógyászatot. Az ő szívós, fáradalmat nem ismerő buzgólkodásának maradandó emléke az Üllői-út és Gólya-utca sarkán emelkedett „Stefánia szegény-gyermek-kórház“, amelyet emlékbeszédjében *Hirschler Ignác* akként jellemez, hogy az kívül egyszerű, de belül annál fényesebb épügy, mint *Bókai János*, aki azt emelte és hogy minden kővén meg van a nyoma az ő verejtékének. (22.) Ennek a háznak falai között, amelyet évtizedek óta gyermekorvosaink seminariumának tekinthetünk, folytatta és folytatja munkáját, atyja nyomdokait mint orvos és tudós egyaránt követve, ifj. *Bókay János*.

Míg ezek szerint a gyermekgyógyászat, (valamint a mult század 40-es éveig a sebészet) hazai kifejlődésében a bécsi iskolának közvetlen és különösebb befolyása nem volt, addig egyéb szakmákban az új bécsi iskolának hatása nagyon lényeges szerepet játszott.

Az újnak nevezett bécsi orvosi iskola tulajdonképpen nem a régi, *van Switen*-féléből fejlődött ki; utóbbi Hollandiában gyökerездett, míg az új iskola Franciaországból nyerte impulsusait. Itt a 18. század végén és a 19. elején kialakult az ú. n. pathologiai — anatómiai — diagnostikai iskola, amelynek legkimagaslóbb képviselői a jeles klinikus és pathologiai anatomus *Corvisart* (1755—1821) és tanítványai *Bayle*, *Laënnec*, *Dupuytren* voltak. Ennek az iránynak előfutárjaiként pedig tekinthetők *Pinel* (1745—1826), az ú. n. realizmusával és természettudományi (analytikai) módszerével, ki a betegségeket symptomáik szerint fölismeri és osztályozni tanította, de azok vitalis oldalát elhanya-

golta, továbbá *Bichat* (1771—1802), aki utóbbival is számolt és a betegségek anatómiai székhelyének pontos ismeretét is hangsúlyozta hasonlóan *Roussais*-hez (1772—1838. (3.))

Ez a francia kórbonctani-kórismei iskola lényegileg úgy jellemezhető, hogy a betegségekről szóló tant (a pathológiát) azonosította a kórbonctannal, amit úgy is lehet kifejezni, hogy a beteg testet élő cadaverként tekintette, azokra az életfolyamatokra pedig, amelyek folytán az anatómiai elváltozás és a betegség (mint kóros működés) bekövetkezett, alig volt tekintettel, azokat a boncoló kés nem is árulhatta el. Ezt az irányt követte és honosította meg a bécsi egyetemen *Rokitansky* (1804—1878), lényegesen kiépítve azt az egyes betegségek különböző időszakának megfelelő anatómiai elváltozások sorozatának beható vizsgálatával, törekedve ezáltal világot vetni magára a történetes módjára a beteg szervezetben és — amint ő mondja — alapját megvetni egy kórtani physiológiának. (3., 23.)

Skoda (1805—81) pedig a klinikai physikalís vizsgálati eljárások (kopogtatás és hallgatódzás) meghonosítása-és tökéletesítése által szerzett magának és a bécsi iskolának dicsőséget. Ez az újítás — legalább részben — szintén Franciaországból került, bár csak repatriálás volt; a bécsi *Leopold Auenbruggernek* (1722—1809) fölfedezése, a mellkas percussiója, amit ő az orvostan igazi iránytűjének nevezett és amelyről 1761-ben közleményt is írt, hazájában és Németországban ugyanis teljesen figyelmen kívül maradt, nemo est propheta in patria sua (3., 23.), *Corvisart* francia fordítása után kezdett csak Auenbrugger „*inventum novum*“ ismertté lenni és a gyakorlatban érvényesülni, így került az vissza Bécsbe is. *Skoda Auenbrugger* kopogtatási, valamint a *Bayle—Laënnec*-féle hallgatódzási eljárásait behatóan vizsgálva, a jelenségeket physikai alapon értelmezte és általános jelentőségüket megállapította, mi által a physikalís vizsgálati eljárásoknak kórismei értéke addig nem sejtett tökélyre emelkedett. *Skoda* klinikai, *Rokitansky* anatómiai kórisméi, előbbieknél ellenőrzése utóbbiak által, a tanulsnak, megismerésnek oly forrásait tárták föl, amelyek felé a világ minden tájairól tódultak az orvosok és orvostan-hallgatók.

Korunk, de a maga korának is egyik legkimagaslóbb sebésze, *Balassa János*, (5., 22., 24.) már ennek az új bécsi iskolának volt tanítványa; orvosi tanulmányainak 2 utolsó évét Bécsben töltötte, ahol egyebek között *Franz v. Hildenbrand* belklinikus és *Josef v. Wattmann* sebész előadásait hallgatta, a bécsi nagy közkórház különböző osztályait szorgalmasan látogatta és 1838-ban

orvosdoktorrá avattatott. *Balassa* még ezután is közel 5 évet töltött Bécsben; eközben buzgóan felhasználta az alkalmat, hogy *Rokitansky* és *Skoda* előadásain és tanfolyamain ennek a két reformátornak ismereteiből minél többet elsajátítson és szűkebb szakmájának hasznára fordítson. A gyakorlati sebészetben pedig *Balassa Wattmann* klinikáján művelődött ki, ahol 1839-ben 16 pályázó közül a két ösztöndíjas műtönövendéki állás egyikét ő nyerte el. *Wattmann* nagy tudású és nagy tapasztalatú sebész volt, ki különösen kőmetszési műtétei és több értékes tanulmánya által lett ismertté (23.). Az ő oldalán lett *Balassa* okleveles sebész, mint ilyen később a bécsi közkórház egyik sebészi osztályának másod-, majd helyettes főorvosa. 1842-ben pedig a bécsi II. sebészi klinika tanársegédje *Franz Schuh* (15., 23.) mellett, aki szintén *Wattmann* tanítványa és az új bécsi iskola irányának a sebészetben való képviselője volt, amennyiben az új kórbonctani irányt és mikroszkopot a sebészetben meghonosítani törekedett. 1843-ban, tehát 29 éves korában, *Balassa János*-t karunkon a gyakorlati sebészet tanárává nevezték ki; de ő, mielőtt állását elfoglalta volna, a külföld több iskolájában gyarapította ismereteit, nevezetesen Párisban *Malgaigne* és *Velpeau* jeles sebészeknél.

Ha igaz, hogy orvosnak születni kell, akkor sebészre nézve ez kétszeresen igaz. *Balassa*-ban ritka rátermettség párosult nagy tehetséggel és szorgalommal gyűjtött tudással egyrészt, másrészt előkelő modorral és szívjósággal, amiből érthető a nagy nimbus, amely emlékét övezi. 1843—1868-ig terjedő tanársága alatt 10 tanársegéd és 27 *opérateur* került ki *Balassa* klinikájából; közülök többen kiváló sebészek és tanárok lettek. *Balassa* tanítványa és tanszékén utódja volt

Kovács József (1869—97) (5., 25.), valamint bizonyos mértékben az 1880-ban létesült II. sebészi klinika tanára, *Lumniczer Sándor* is, bár utóbbi a bécsi *Schuh-*nál is volt műtőnövendék. Későbbi jeles sebésztanáraink közül pedig *Réczey Imre* és *Dollinger Gyula Kovács József-*nek voltak tanítványai.

A kórbonctannak, amelynek művelésével és fejlesztésével *Rokitansky* a nevét az orvostudományban megörökítette, nálunk is csakhamar akadt meghonosítója *Arányi Lajos*-ban, (5., 26.), aki 184^{3/4}-ben annak első tanára lett karunkon és akinek életét biographusa röviden ekként jellemzi: „Kevesen értették, még kevesebben támogatták, sokan gúnyolták, a legkritikábban jutalmazták.“ Ő gondos nevelés folytán nagy általános műveltségre tett szert, mint ügyes festő és rajzoló *Stáhly Ignác* figyelmét magára vonta, majd 2 évig *Bene Ferenc* mellett segédkedett; utána 1/2 évet Páduában, majd 4 1/2 évet Bécsben töltött. Itt az előbb Páduában, de később Bécsben mint belklinikus működő, késmárki származású *Lippich Ferenc Vilmos*-nak tanácsára, aki különben a párisi iskola tanítványa volt, főleg kórbonctani és törvényszéki orvostani tanulmányokra adta magát. A tanítványaira gyakorolt befolyást *Chyzer Kornél* úgy jellemezte, hogy nem igyekezett őket a tudomány még problematikus tömkelegébe vezetni, de megtanította a már megdönthetetlen igazságokra, melyek ismeretével idővel maguk indulhattak el a még kérdéses dolgok fölfederítésére. A legmostohább viszonyok között (még az újvilág-utcai zárdái épületben) több ezerre menő készítménnyel múzeumot alapított és megírta „A kórbonctan elemei“-t.

A bécsi pathologiai anatómiai irány meghonosításában még közvetlenebb részt vett a tőketerebesi szüle-

tésű *Scheuthauer Gusztáv* (1870—94-ig tanár), aki a bécsi iskolának neveltje volt és 10 évet (1860—70) töltött assistensi minőségben *Rokitansky* oldalán. Abban az időben valóban alig lehetett valaki alkalmasabb ezen tudományszaknak karunkban való képviselőjére, mint ő, akinek a nagy n^{ter} mellett és a világvárosi nagy anyagon (évente közel 2000 holttesten) volt alkalma oly hosszú időn át ismereteket gyűjteni. *Scheuthauer*, aki különben már 1870 óta a kórszövettan tanára volt, ennek a feladatnak derekasan meg is felelt; lelkiismeretes készületségű elméleti, gazdag tapasztalatokon alapuló gyakorlati előadásai nálunk is csakhamar meghonosították az anatómiai gondolkodást a nosológiában; éles emberismerete és melléktekintetek ignorálása által a jeles tanítványoknak nagy száma került ki abból a nagyon is szerény hajlékból, amely 1907-ig a Mária-utcában, a mostani I. sz. szemészeti és a bőrkórtani klinika között állott (5., 27.). *Scheuthauer* egyúttal a parasitológiai ismeretek meghonosítójául tekintendő karunkon.

A physikalis vizsgálati módszer meghonosítója nálunk a veszprémi származású *Sauer Ignác* belgyógyász tanár volt (1805—63); ő a bécsi iskolának volt tanítványa és pedig még annak reformkorszaka előtti időben. Orvosi tanulmányainak két utolsó évét Bécsben töltötte el és itt lett 1826-ban doktor; utána Bécs több kórházában mint másodorvos, későbben ugyanitt mint a lelencház és gyermekkórház főorvosa, 1831—32-ben pedig Galiciában és Csehországban mint cholera-orvos működött, majd Grosz-Enzensdorf városi főorvosa lett, míg 1837-ben ismét Bécsbe vissza nem tért mint a törvényszéki kórház orvosa. Ekkor az orvosi világ figyelmét már erősen magára vonta *Rokitansky* és *Skoda*

működése, amely a bécsi iskola megújódását jelezte; előbbi már 1834 óta a kórbonctan tanára volt, *Skoda* pedig már közzé tette volt a kopogtatásról szóló egyik jeles munkáját, melyet 1839-ben követett híres műve: „Abhandlung über Percussion und Auscultation“, az Allgem. Krankenhaus-ban pedig 1840-ben külön tüdőbeteg-osztályt nyert. *Sauer*, mint a haladás embere, kereste és megtalálta az alkalmat, hogy a két reformátor tudományával megismerkedjék; szorgalmasan látogatta különösen *Kollecska* (*Rokitansky* segédjének) boncolásait; *Skoda*-val pedig szívélyes viszonyba jutván, ennek mellbeteg-osztályán legjobb alkalma nyílt az új physikalís vizsgálati eljárásokat a mester oldalán elsajátítani: „*Sauer* erős akarata és vasszorgalma által — mondja *Wagner János* — felemelkedett az akkori orvosi reform színvonalára s ezáltal tudományos tekintetben élete 38. évében úgyszólván újjászületett.“ (29.)

Sauer ültette át és fejlesztette karunkon azt az irányt, amely a betegségeket a physikalís vizsgálati módszerek és bonctani ismeretek segítségével törekszik elemezni és megállapítani. Még Bécsben írta „Doctrina de percussione et auscultatione“ című munkáját és 1842-ben lépett karunkon *Bene Ferenc* örökébe (1863-ig). *Sauer Poór Imre* szerint empyrico-rationalis volt; *Wagner* szerint ami *Corvisart* és *Laënnec* volt a párisi, *Skoda* a bécsi egyetemnek, ugyanaz volt nekünk *Sauer*, a „konok magyar“, amely jelzöt a császári udvarnál azzal érdekelte ki, hogy minden hazai és nemzeti ügynek erős harcosa volt; tanári megnyitóját is magyarul mondotta el, amit előtte csak *Gebhardt Ferenc* tett meg. (5., 28., 29.)

Utódja lett *Wagner János* (1811—1889), aki Bécsben végezte orvosi tanulmányait, de még ennek reformkorszaka előtt (1828—33). (5.) A *Sauer* által meghono-

sított irány folytatója és továbbfejlesztője karunkon *Korányi Frigyes* volt, aki mint az idegkórtan magántanára kezdte meg karunkon a tanítást (1864-ben); a következő évben a sebésztanfolyamon a különös kór- és gyógytannak, a tanfolyam megszüntetése után (1873) pedig a parallel belklinikának lett tanára, 1880 óta az újonnan emelt palotában (Szentkirályi-utca és Üllői-út sarkán). *Korányi Frigyes* karunkon végezte orvosi tanulmányait (1851-ben); még mint orvostanhallgató *Balassa János* mellett, később Bécsben *Schuh* sebésztanár mellett mint műtönövendék sebészetre készült. Továbbképzése céljából az ötvenes években Prágában *Jaksch*, Práisban *Nélaton*, *Trousseau* és más jeles orvosok előadásait hallgatta; 1858-ban *Markusovszky* és *Hirschler* társaságában különböző külföldi orvosi intézeteket látogatott. *Korányi* az új bécsi iskolának, *Rokitansky*, *Skoda*, *Oppolzer* szellemének volt híve és követője; nagy tudása, eloquens előadásai és az által, hogy az orvostudományok fejlődésével magas koráig is lépést tudott tartani, nagy vonzóerőt gyakorolt a tanulóifjúságra és hosszú tanársága alatt kiváló orvosoknak tekintélyes sorát nevelte. (5., 22.)

Az új bécsi iskolának karunkra való befolyásáról nem lehet szólni anélkül, hogy meg ne emlékezzünk *Semmelweis Ignác*-ról (5., 22., 15., 23.), nem mintha a gyermekágyi láz elleni védekezést ott tanulta volna meg, hanem mert az isteni szikra ott pattant ki agyából az ott szerzett benyomások és ismeretek hatása alatt; mert ha *Semmelweis* nem foglalkozott volna behatóbban kórbonctannal és *Rokitansky* külön engedelmével maga is nem boncolt volna sokat, akkor nem ismerhette volna fel az anatómiai hasonlatosságot *Kolleská*-nak, a törvényszéki orrostan tanárának hullá-

mérgezésből eredő halálos betegsége és a gyermekági láz között; és ha a bécsi nagy közkórházban nem lett volna alkalmá tapasztalni, hogy az egyik szülészeti osztályon, amelyen ő *Johann Klein* mellett segéd volt és amely az orvostanhallgatók kiképzésére szolgált, a gyermekági láz miatt való halandóság 3-szor, olykor pedig 5-ször is nagyobb volt, mint a bábák kiképzésére szolgáló másik osztályon: akkor aligha ismerte volna fel azt a mérhetetlen jelentőségű igazságot, hogy a gyermekági láznak okozója valami kívülről a szülőutakba kerülő rothasztó anyag, amelyről máma is csak annyival tudunk többet *Semmelweis*-nél, hogy legapróbb élő, fertőző csira. Az 1847. év II. felében *Semmelweis* az orvostanhallgatók osztályán meghonosítván a hallgatók kezeinek nemcsak egyszerű, hanem chlorvízzel való mosását, a gyermekági láz gyakorisága erősen lecsökkent.

Semmelweis új tana Bécsben is csak néhány hívrőre talált (*Hebra, Skoda, Rokitansky*), kik annak érvényesülése érdekében síkra szálltak; egyebütt a külföldön ignorálás, sőt gúny volt annak sorsa, még nagynevű tudósok és tudós társaságok részéről is. Nálunk az éles és objektív-látású *Markusovszky Lajos* biztatta az amiatt kétségbeesett fölfedezőt, hogy óráról órára kell meghalniok oly fiatal anyáknak, akik az ő tanának követésével az életnek meg volnának tarthatók. (22.) De *Semmelweis* már régen a föld alatt porladozott, amidőn fölfedezése teljes diadalra jutott.

Semmelweis 1851-ben a Szt. Rókus-kórház szülészeti osztályának fizetéstelen főorvosa, 1855-ben pedig karunkon a szülészeti tanára lett (1865-ben bekövetkezett haláláig); antiseptikus eljárásának hű követője és lelkes terjesztője lett nálunk a szülészeti *Késmárszky*

Tivadar, tanszékén második utódja, valamint *Fleischer József* (5), *Birly* és *Semmelweis* volt segédje, majd Szt. Rókus-kórházi szülész-főorvos és (1866-tól fogva) karunkon a szülészeti műtéttan tanára.

Semmelweis jóval megelőzte a *Pasteur* fölfedezéseiből kisarjadt *Lister*-féle antiseptikus sebkezelést; tanát éles anatómiai és klinikai megfigyelésekből vont genialis következtetésekre alapította. Annál különösebb, hogy a *Lister*-féle sebkezelési eljárást későbbben fiatalabb orvosok útján mint valami újat importáltuk; a *Lister*-féle eljárás alapja annak megismerése volt, hogy a természetben nagyon elterjedt apró élő csírák betegséget és halált okozni képesek és hogy bizonyos anyagok, mint aminőnek *Lemaire* francia gyógyszerész a karbolsavat találta, ezeket a csírákat elölik. *Semmelweis* chlorvizes mosással tette ártalmatlanná a gyermekágyi láz okozóját, amelyről nem tudhatta, hogy mikróba, mert akkor élő csírák mint betegség okai ismeretesek még nem voltak; *Lister* pedig jóval későbbben karbolsavval iparkodott hatástalanná tenni a sebfertőzés okát, amelyről legalább is már nagyon valószínű volt, hogy élő csírák.

A csírák előlésére irányuló antiseptikus eljárás lelkes felkarolója nálunk főleg *Lumniczer Sándor* sebész és *Tauffer Vilmos* szülésztanárok voltak, míg *Kovács József* nyilván abból a megfontolásból indulva ki, hogy a fertőző csírákra ártalmas fertőtlenítő szer a sebek felületét alkotó emberi sejtekre sem lehet közömbös, a sebész kezeinek és műszerei abszolút tisztaságának, csíramentes voltának szükségességét, azaz az *asepsist* hangoztatta. Az idő neki adott igazat, ami nem jelenti azt, hogy az antisepsis a sebészet és szülészeti bizonyos eseteiben ne volna javalva.

A szemészet, amely már első külön tanára (1816) *Fabini Theophil* által a kor színvonalára emelkedett, a szerény és szélestudományú *Lippay Gáspár*-ban (1809—95) méltó utódot nyert. (Ország Tükre, 1863, 28. sz.) *Lippay* Pesten kezdte és Bécsben fejezte be orvosi tanulmányait, itt lett orvosdoktor (1834), majd sebészdoktor és szemészmester és megszerezte (*Wattmann* mellett) a mütői oklevelet, meglátogatta Európa híresebb egyetemeit s egy évnél tovább tartózkodott Párisban. *Fabini* után (1847-ben) kezdette meg tanári működését. Utódja lőn (1874-ben) *Schulek Vilmos* (5.), aki — bár Európa különböző egyetemein is gyűjtötte ismereteit (Utrecht, Páris, London, Svájc) — mégis lényegileg a bécsi iskola neveltjének tekintendő, amennyiben orvosi tanulmányait részben Bécsben folytatta és itt nyert oklevelet is, öt éven át pedig (1867—72) *Ferdinand Arlt* mellett mint gyakornok, majd mint assistens működött. Nem találhatott volna *Schulek* jobb helyet és alkalmat a maga kiművelésére, mert a bécsi egyetem klinikai szakmái közül épen a szemészet örvendett nagy hírnévnek, amelynek megalapításában már *Arlt* előtt oly orvosoknak volt részük, mint *Georg Josef Beer*, *Anton Rosas*, *Friedrich* és *Carl Jäger*. (3.) Németország akkori legnagyobb szemésze, *Albrecht v. Graefe* intézetében is tanult *Schulek* félévig Berlinben.

Nagy tudásával és gyakorlatával, lelkiismeretes és szabatos előadásaival, művészkezü és elegáns operálásaival tanárságának hosszú ideje alatt (1874—1905) jeles szemészeknek egész gárdáját nevelte, de ezenfelül szakmájának továbbfejlesztésében is kivette részét.

A chemiára vonatkozólag a 19. század közepe előtt és után az utak a források felé Németországba vezetnek. *Sangaletti Edvárd*, aki karunkon 1840—50-ig

volt a chemia tanára, *Justus Liebig*-nek, a nagy hírű giesseni tanárnak volt tanítványa (8.), aki a maga részéről előbb német egyetemeken, majd Párisban *Gay-Lussac* laboratóriumában művelődött ki. (Pallas nagy lexikona.) *Sangaletti* nemcsak elméleti előadásokat tartott, hanem ezeket kísérletekkel világította meg és hallgatóit is bevezette a laboratóriumi kísérleti munkálatokba. Utána a kémiai tanszéket áthelyezték a bölcsészeti karhoz. *Plósz Pál* (1844—1902), 1872-től fogva a kolozsvári, 1874-től pedig a budapesti orvosi karon az élet- és kórvegytan tanára pedig Tübingenben, *Hoppe-Seyler* és Heidelbergben *Kühne* oldalán fejlődött szaktudóssá. (5.) *Udránszky László* ugyancsak *Hoppe-Seyler* és Freiburgban *Baumann* tanítványa volt (5.); utóbbi helyen 1889-ben az orvosi kemiából magántanár is lett.

Az alaktani (anatómiai) szakmák tanításuk és fejlesztésük nagy akadályát találták abban, hogy kevés volt a hullaanyag. *Lenhossék József* az elődjéről, *Csausz Márton*-ról tartott emlékbeszédjében (Pest, 1864) úgy nyilatkozik, hogy „a hulla melletti kiképzés alkalma teljesen hiányzott, mert 2—3 hullánál több nem jött éven át a boncterembe és azok nem a tanulók általi boncolásra, hanem a zsigerek fekvésének felületes megmutatására használtattak. De ez más egyetemeken is így volt“ . . . teszi hozzá *Lenhossék*, mintegy vígasztalásképen. A hullahiány azonban valószínűleg nem volt az egyedüli ok, hanem bizonyos húzódozás a boncolástól is járult hozzá, nemkülönben időhiány orvosi gyakorlat miatt, amelyet pl. *Csausz* is folytatott mint a bonctan tanára, aki a segédje által kidolgozott készítményeket pálcával, gyakran keztyűs kézzel mutogatta hallgatóinak. (30).

Lenhossék József anatómus (1818—1888) a pesti egyetemen végezte ugyan tanulmányait, de továbbképzése végett Bécsbe ment, ahol az új iskola szelleme ő reá is nagy fokban buzdítólag és megtermékenyítőleg hatott. Itt *Josef Berres-t* hallgatta, aki *Jos. Hyrtl* tanára és az anatómiai tanszéken (1831—44-ig) elődje volt. *Berres* korának érdemdús tudósa volt és főleg mikroskopi vizsgálódásai által tette ismertté nevét; *Hyrtl*, aki nem bánt pazarul dicsérettel és elismeréssel így emlékezik meg róla: „Ich werde bis an mein Ende sein Andenken im dankbaren Herzen bewahren.“ (23.) Nyilván *Berres* tanításai terelték *Lenhossék József* érdeklődését a mikroszkopia felé, amelynek terén nevét leginkább ismertté tette. Hogy ez abban az időben még nem volt csekélység, megítélhető abból, hogy a Természet-tudományi Társulat 1843-ban mikroskopot hozatott Párisból „azt nyugtatvány mellett *Lenhossék-nak* átadta oly föltétellel, hogy annak épségben való fentartásáért kezeskedni és miképeni használásában minden hozzá folyamodónak utasítást adni tartozik.“

Már a tájbonctan magántanára volt (1852), midőn Bécsbe ment, ahol *Ernst Brücke* biztatására és ennek intézetében a központi idegrendszer finomabb szerkezetének kutatásával foglalkozott 2 éven át. A nyúlt- és gerincvelőből páratlan szorgalommal készült praeparatumi annak idején a legtanulságosabbak közé tartoztak és *Lenhossék-nak* külföldön is sok elismerést és kitüntést szereztek (30.)

Lenhossék alatt — legalább miután a bonctan új otthont nyert — az anatómia tanításának karunkon semmi hiánya sem volt többé.

Mihálkovics Géza (1844—1899) (5.) ugyancsak Pesten tanult és nyert oklevelet, 3 éven át *Lenhossék József*

segédje és *Kovács József* mellett műtönövendék volt: 1871-ben külföldre ment, elsősorban Bécsbe, ahol *I. Hyrtl*- és *C. Langer*-nél anatómiát, *C. Todd*-nál szövettant, *S. Schenk*-nél fejlődéstant tanult. (Vasárn. Ujság. 1892. 136. l.) Ezután fél évet töltött Lipcsében *Ludwig* physiologus és *Schwalbe* mellett, majd 1873-ban Strassburgba ment *Waldeger* anatomus intézetébe, ahol I. tanársegéd és nemsokára (1874), az agy fejlődésére vonatkozó tanulmánya közzététele után, magántanár lett. (31.) Hazaérkezvén, karunkon 1875-ben a fejlődéstán rendkívüli, 1878-ban pedig az anatómia és fejlődéstán rendes tanára lett az újonnan létesített II. számú anatómiai intézetben. Ő volt karunkon a fejlődéstán meghonosítója.

Az élettannak művelése nálunk is, úgy mint külföldön, aránylag lassan és későn virágzott fel, ami könnyen érthető, ha meggondoljuk, hogy az életjelenségek értelmezéséhez behatóbb anatómiai, mikroskopi, physikai és chemiai ismeretek, valamint experimentalis ügyesség és tapasztalatok nélkül fogni nem lehet, ilyféle ismeretanyag szükséges tömege pedig csak lassanként gyűlhetett fel úgy, hogy *E. Brücke* tanársága (1848) előtt az élettan a bécsi egyetemen sem akadt kiválóbb művelőre; annál inkább lendült azonban fel a physiologia a mult század közepétől kezdve, miután megjelent a nagy *Johannes Müller*-nek saját tapasztalatok és kritika alapján összeállított korszakos munkája: „*Handbuch der Physiologie des Menschen*“ (1833—1844-ig).

Doleschall Gábor Schordann-ról, az élettan tanáráról, akinek ő a mult század 30-as éveiben tanítványa volt, egyebek közt följegyzi, hogy 15 éven át jártak kézről kézre két ívre írva az élettani vizsgai kérdések, amelyekre kellett tudni megfelelni. (20.)

Schordann után az osztrák uralom *Czermak János*-t helyezte annak tanári székébe (1857-ben) (5.), akinek jó iskolája volt és akinek a modern élettani tanítás és művelés meghonosítása körül tagadhatatlan érdemei vannak. Ő orvosi tanulmányait Bécsben, Boroszlóban, Würzburgban végezte, utóbbi helyen a jeles *Kölliker*-nek volt tanítványa és itt lett orvosdoktor (1850). Boroszlóban *Purkinje* tanítványa, majd Prágában annak élettani assistense volt; nyilván itt nevelődött *Czermak* az élettan tanításának és művelésének exakt kutatási és kísérletes irányába, amelyet Franciaországban *Magendie*, *Flourens*, *Longet*, Angliában *Ch. Bell*, *M. Hall*, Németországban pedig *Joh. Müller* követték és amelynek *Purkinje* is híve volt. (15.) Különben *Czermak* megelőzőleg (1855) Grácban az élettan és összehasonlító bonctan, majd (1856) a krakkói egyetemen az élettan tanára volt és 1857—58-ban *E. Brücke* és *C. Ludwig* bécsi physiologusoknál is dolgozott. Rövid pesti tanársága alatt *Balogh Kálmán* (1835—88) (5.) volt alig 1½ évig assistens nála, de a befolyás, amelyet reá gyakorolt, azért annál tartósabb volt és ennek köszönhető (32.), hogy *Balogh* is karunkon a természettudományi irány (chemia, physika, kísérletezés) képviselője lett és annak meghonosításán fáradozott. (33.) Talán sajnálni lehet, hogy a minden haladás iránt annyira fogékony és munkabíró nagy elmének, aminő *Balogh Kálmán* volt, nem volt hosszabb ideig alkalma *Czermak*-féle tudós oldalán elmerülnie az élettan művelésébe, de másrészt bizonyos, hogy a magyar orvosi tudományoságnak úgy sem tehetett volna nagyobb szolgálatot, mint amennyit az neki köszön.

Ennek az új, kísérleti élettani iránynak egyik kiváló képviselője volt *Hógyes Endre* (1847—1906), aki

tisztán karunknak neveltje volt és mint *Balogh*-nak 4 éven át segédje, kétség kívül a *Czermak* által megindított irány befolyása alatt művelte ki magát oly elsőrangú experimentatorrá, hogy életírója „Az associált szemmozgások idegmechanismusáról“ című művéről ezt mondja: „valóban a mesteri kísérletezésnek, a nagy és alapos tudáson nyugvó szellemes kombináló tehetségnek maradandó becsű emlékei, melyekre hazai tudományunk mindenkor büszke lehet.“ (34.)

Czermak buzdította *Navratil Imrét* (1834—1919), a gégetükrészet tanulmányozására (5.), miután 1857—58-ban ő maga is már behatóbban foglalkozott Bécsben *Brücke* és *Ludwig* intézetében a gége élettanával. Így lett *Navratil* karunkon 1865-ben a gégetükrészet magántanára.

Czermak utódja karunk élettani tanszékén (1860—1891), *Jendrássik Jenő* (5.), Bécsben végezte orvosi tanulmányait és ott lett orvosdoktor (1853); már orvostanhallgató korában, valamint később (1855—57) is a berlini származású *E. Brücke* intézetében dolgozott, aki éveken át a nagynevű *Johannes Müller* assistense, majd pedig még Bécsben hivatása (1848) előtt, Königsbergben az élettan tanára volt, továbbá ugyancsak Bécsben az akkor (1855—65) a József-akadémián működő, nem kevésbé kiváló physiologusnál, *Carl Ludwig*-nál, aki szintén német származású volt és később a lipesei egyetem orvosi karának díszé lett. (15.) *Jendrássik* eszerint a szó teljes értelmében a bécsi iskola tanítványa volt; az élettan művelésére különösen képesítette őt előképzettsége, mert bölcsész-doktor is volt és éveken át (1871—78) az orvosi physikát is tanította. Búvárlati hivatottságának pedig fényes bizonyítékai az ő izomélettani mélyreható kuta-

tásai. Becsvágyát: hogy karunkon a physiológiának iskolát alapítson, derekasan kielégítette, amennyiben az élettani előadásokat magas színvonalra emelte és számos jeles tanítványt nevelt. Ő volt az első, aki az élettant magyarul tanította; ő [volt egyike a legelsőeknek, akiknek a kormány az akkori időkhöz mért fényes intézetet építtetett (1873—75), a mai élettani intézetet.

Az embernek mindig nagyobb gondja volt meglévő bajok orvoslására, mint bajok elkerülésére és elhárítására, mert ez utóbbi több előrelátást, nagyobb bölcseséget, de meg nagyobb tetre és áldozatra való készséget is követel. Ebből érthető, hogy a betegségek megelőzésére törekvő közegészségügy nemcsak nálunk, hanem másutt is csak későn lépett az orvosi tanítás tárgyainak sorába, komolyabban tulajdonképen csak attól az időtől fogva, hogy megismertük a járványos betegségek okait és terjedési módjait, és ezzel felismertük azt, hogy egyedül az azok elleni küzdelemnek is mily nagy a gyakorlati jelentősége. Ilyirányú első tantárgyul találjuk karunkon a „Tiszti orvosi eljárást“ az 1868/69-i tanévtől kezdve följegyezve, előadójául *Fodor József*-et (5., 22.); ez azonban épen úgy nem volt még közegészségtan, mint a már a 18. század vége óta tanított államorvostan. A közegészségügy jelentőségének első hangoztatója nálunk *Markusovszky Lajos*, első nagy apostola, tanára és írója *Fodor József* volt (1843—1901), aki orvosi tanulmányait az első év kivételével karunkon végezte és *Rupp János* segédje lett az államorvostani tanszéken. Közegészségtani ismereteinek bővítése céljából külföldre küldetvén, *Fodor* mindenekelőtt a müncheni egyetemet kereste fel, mert ott volt az első és addig az egyedüli közegészségtani (hygienei) intézet a hírneves *Max Pettenkofer*

vezetése alatt; itt hallgatta az előadásokat és dolgozott *Liebig* kémiai intézetében; később Würzburgban *Hilger* laboratóriumában élelmiszerek vizsgálatával foglalkozott. Visszatérvén 1872-ben az új kolozsvári egyetemen az államorvostan, 1874-ben a karunkon újonnan létesített közegészségtani tanszék tanára lett. Európa legkülönbözőbb országaiban és nagy városaiban tanulmányozta az egészségügyi viszonyokat és fáradhatatlan volt a közegészségügy minden ágának irodalmi propagálásában, sajnos nem az ő buzgóságához méltó gyakorlati eredménnyel. Ő volt karunkon a természet-tudományi módszerekkel dolgozó legújabbkori közegészségtan meghonosítója. (32.)

Az elmekórtan karunkon 1882-ben nyert tanszéket, de már 1860/61 óta tanította azt mint magántanár *Schwartz* *Ferenc* (1866-ig) és utána *Bolyó Károly*. *Schwartz* (1818—1889) (5., 35.) a bécsi iskolának volt tanítványa, de az elmegyógyászatban az ő ifjúkorában ott valamely kiválóbb művelőre nem található; az „Allgemeines Krankenhaus“-ban volt ugyan elmebeteg-osztály, amelynek főorvosa 1840-től fogva a magyar származású *Viszanik Mihály* volt; utóbbi és *Ernst Freiherr v. Feuchtersleben* voltak Bécsben a 40-es évektől (1843—44) kezdve a pszichiatria első docensei. (23.) A világosi fegyverletétel után *Schwartz* külföldre menekült, bejárta Német- és Franciaországot, eközben különösen elmekórtani ismereteit gyarapítva. Hazatérvén megalapította a most is az ő neve alatt ismert elme- és ideggyógyító sanatoriumot. A lipótzemezei állami intézet az ő tervei szerint készült.

A bécsi iskola kórbonctani irányából sarjadt ki az elme- és idegkórtan anatómiai művelése; *Theodor Meynert*, a bécsi közkórház másodorvosa, majd prosec-

tora, *Rokitansky* tanácsára az agy szerkezetének tüzetes tanulmányozására adta magát, hogy ekként az elme- és idegbetegségek klinikája is anatómiai alapot nyerjen. (15.) Ezen munkája által *Meynert* nagy hírnévre tett szert és 1870-ben a bécsi egyetemen psychiatriai tanszéket nyert. Ennek az iránynak meghonosítója karunkon *Laufenauer Károly* (5., 36.), aki idehaza lefolytatott egyetemi tanulmányai után (1873) 3 évig a *Schwartzer*-féle intézetben működött, majd *Meynert*-nél agyszövetteni, *Westphal*-nál Berlinben ideggyógyászati tanulmányokat végzett; 1882-ben lett karunkon az elmekór- és gyógytan tanára. Az agyanatómiának karunkon továbbfejlesztője és avatott művelője *Laufenauer* egyik tanítványa *Schaffer Károly*, a majnai Frankfurtban a Neurologisches Institut-ban egészítette ki hazai tanulmányait *Ludw. Eddinger*-nél, továbbá ugyanott *Carl Weigert* kóranatomus és kiváló histologus oldalán.

Rámutattam röviden a forrásokra, amelyekből ismereteiket merítették azok, akikre karunkon az orvosi oktatás és az orvosi tudomány művelése bízva volt egészen a kiegyezést követő első évtizedekig, tehát addig a korszakig, amidőn karunk a kor színvonalára emelkedett, nemcsak az oktatás, hanem a tudományfejlesztés tekintetében is. Hogy e források követése leggyakrabban Bécsbe vezet, azt sok tekintetben természetesnek kell találnunk, mert az nem volt tisztán divat.

Ha *Poór Imre* mondja (28.), hogy „veleszületett nyavalyája a pesti egyetem orvosi tanodájának, hogy növendékeinek túlnyomó száma — legalább a 4. 5. évesek — Pestet elhagyván, Bécsbe zárandokolnak orvostanulói pályájuk sikeresebb végzése végett“, akkor bizonyára figyelmen kívül hagyta azokat a kezdetleges

viszonyokat, amelyekben az orvoskari intézetek még a kiegyezés utáni első évtizedben is leledzettek. Az ötvenes években még az összes orvoskari intézetek és klinikák abban a régi jezsuita-zárdában voltak kénytelenek meghúzódni, amely a régi Hatvani- (ma Kossuth Lajos) utca és a régi Újvilág- (ma Semmelweis-) utca sarkán 1884-ig állott és amelynek összesen 36 helyisége volt (fele 2 ablakos, fele 1 ablakos). „Bécsi orvosi lapok gúnyolódva írtak orvosi intézeteink hátramaradottságáról“ írja *Högyes Endre* a *Balogh Kálmán*-ról tartott emlékbeszédében. (32.)

Valóban legkitünőbb tanáraink sem pótolhatták ki a tanítási anyag, a klinikák nagy szegénységét, laboratóriumok hiányát, aminthogy kiváló tanáraink külföldi tanultságának ellenére később sem lendülhetett volna fel karunk, ha a kiegyezés utáni rendezettebb és nyugodtabb politikai és kedvezőbb gazdasági viszonyok, nevezetesen pedig az orvosi tudományok iránt nagy érzékkel bíró kormányférfiak lehetővé nem tették volna a karnak modern intézetekkel való kiegészítését. Így keletkeztek a múlt század 70-es és 80-as éveiben a kémiai, és az élettani, majd az üllői-úti orvosi telepen az anatómiai intézet és klinikák, végre az utolsó negyedszázad alatt a Ludoviceum melletti újabb klinikák.

Ma karunk mindennel rendelkezik, ami az orvosi ismeretek terjesztésére és művelésére, valamint megfelelő tanerők nevelésére megkívántatik; ma már nincsenek a régiebb értelemben vett orvosi iskolák, amelyeknek irányát merev tanok, dogmák, rendszerek szabnák meg, ami miatt a különböző irányokat, különböző egyetemeken kellene tanulmányozni. Ma az orvostudományban mindenütt egyaránt csak egy irány uralko-

dik, t. i. a természettudományi. Ma iskoláról csak egyéni értelemben beszélünk, amennyiben valamely tudós a szakmájában különösen elmélyedvén, abban tanítványok nevelésére különösen képes és alkalmas.

Ma állam és társadalom egyaránt át van hatva a tudattól, hogy az orvos-természettudományok fejlesztése hasznos és szükséges, következőleg attól is, hogy érték áldozatokat kell hozni; ennek köszönhetjük, hogy a világháború következményei megrázkódtatták ugyan egyetemünket és karunkat, de annak színvonalát lenyomni nem tudták, sőt ma csonka hazánk két orvosi facultással gazdagabb is lett, annak ellenére, hogy a természettudományok előbbre haladásával azoknak tanítása és művelése természetszerűen mindinkább költségesebbé válik. Ezek után jogos a remény, hogy karunk a jövőben nem fogja többé nélkülözni az előfeltételeket, amelyek hiánya miatt úgyszólván alapításától kezdve, majdnem egy évszázadon át, csak tengődnie lehetett.

IRODALMI FORRÁSOK.

1. *Demko*: A magyar orvosi rend története. Lőcse 1892.
2. *Kink*: Geschichte d. kaiserl. Universität zu Wien.
3. *Baas*: Grundriss der Geschichte der Medicin. Stuttgart, 1876.
4. *Weszprémi*: Succincta medicorum Hungariae et Transsylvaniae biographia.
5. *Szinnyei*: Magyar írók élete.
6. *Vass*: Hazai és külföldi iskolázás az Árpád-korszak alatt. Pest, 1862.
7. *Fraknói*: Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a 14. és 15. században. 1874.
8. *Rupp*: Beszéd a m. k. tud.-egyetemi orvosi kar fennállásának százados ünnepére. Buda, 1871.
9. *Abel*: Egyetemeink a középkorban. Bpest 1881.
10. *Magyary-Kossa*: Orvosi szakoktatás és egyetemi a régi Magyarországon. M. k. állatorvosi főiskola kiadványa. Bpest, 1921.
11. *Schrauf*: Magyarországi tanulók külföldön. IV. Bpest 1902. (M. tud. Akadémia kiadványa.)
12. *Honigmann*: Geschichtliche Entwicklung der Medicin. München, 1925.
13. *Haeser*: Lehrbuch der Geschichte der Medicin. Jena, 1845
14. *Gyóry*: Zwanzig Abhandlungen zur Geschichte der Medicin (Festschrift). Hamburg u. Leipzig, 1908.
15. *Puschmann*: Die Medicin in Wien während der letzten 100 Jahre. Wien, 1884.
16. *Zeitschrift von u. für Ungarn* 1804. II. 50. 1.
17. *Ungarischer Plutarch*. 1816. 245. 1.
18. *Pauler*: A bpesti k. m. tud.-egyetem története. 1880. I. kötet.

19. *Katona*: *Historia critica*: XLI. k. 631. l.
20. *Doleschall*: *Életem eszményeim stb.* Miskolc, 1882.
21. *Jendrássik Jenő*: Emlékbeszéd Schordann Zs. felett. Buda, 1862.
22. *Az orvosi tudomány magyar mesterei.* Bpest, 1924. (Magy. tudom. társulatok sajtóvállalata.)
23. *Neuburger*: *Die Wiener medicinische Schule im Vormärz.* Wien, Berlin etc. 1921.
24. *Hajnal Istv.*: Emlékbeszéd Balassa János felett. Gyula, 1869.
25. *Chyzer*: *Magy. orvosok és természetvizsgálók munkálatai.* 1899.
26. *Chyzer*: *Ib.* 1888.
27. *Preisz*: Megemlékezés Scheuthauer Gusztávról. Orvosi Hetilap. 1894. 44—46. sz.
28. *Poór Imre*: Értekezések a természettudományok köréből. XIV. 71. l.
29. *Wagner Ján.*: Emlékbeszéd néhai Sauer I. orvostanár felett. 1870.
30. *Mihálkovics*: Emlékbeszéd Lenhossék József felett 1893. (M. tud. Akadémia kiadványa.)
31. *Thanhoffer*: Emlékbeszéd Mihálkovics G. felett. 1900. (M. tud. Akadémia kiadványa.)
32. *Hőgyes*: Emlékbeszéd Balogh K. felett. 1890. (Ertekezések a term.-tudományok köréből.)
33. *Orvosi Hetilap.* 1888. 999. l.
34. *Tanagl*: Emlékbeszéd Hőgyes E. felett. 1909. (M. tud. Akadémia kiadványa.)
35. *Moravcsik*: *A pszichiatria fejlődése hazánkban az utolsó 50 év alatt.* Orvosi Hetilap. 1906. 1. sz.
36. *Moravcsik*. *Emlékbeszéd Laufenauer K. felett.* Orvosi Hetilap. 1906. 1—2. sz.

